

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

SUDETŠTÍ NĚMCI V KONTEXTU ČESKÝCH A NĚMECKÝCH DĚJIN
PŘELOMU 40. A 50. LET 20. STOLETÍ.

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Věra Havlíčková

Studijní obor: Evropská teritoriální studia – ČR a německy mluvící země

Ročník: 3

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 15. května 2013

Věra Havlíčková

Děkuji vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Jitce Rauchové, PhD., za ochotu, pomoc, cenné rady a čas, který mi při psaní této práce věnovala, a také mé rodině a přátelům za jejich podporu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá situací sudetských Němců a jejich vnímáním v českém a německém prostředí v prvních letech po jejich odsunu. Cílem je popsat postoje Čechů a Němců a jejich politických reprezentací k odsunu a sobě navzájem a uvést důvody, které k těmto postojům vedly. První část obsahuje úvod do tématu, zabývá se vývojem česko-německých vztahů před druhou světovou válkou a odsunem Němců z Československa na základě válečných zkušeností. Druhá část popisuje stav Československa po odsunu německého obyvatelstva a jeho vnímání v českém kontextu. Třetí část práce se pak věnuje problémům vysídlených Němců, jejich pohledu na odsun, vnímání sebe sama, formování Sudetoněmeckého landsmanšaftu a postojům SRN a NDR k této problematice. Při zpracování bude využito novin Sudetoněmeckého landsmanšaftu „Sudetendeutsche Zeitung“ a dalšího dobového tisku.

Klíčová slova: Sudetoněmecký landsmanšaft; Sudetendeutsche Zeitung; odsun německého obyvatelstva; sudetští Němci; Československo; česko-německé vztahy

Annotation

This bachelor thesis deals with the situation of the Sudeten Germans and their perception of the Czech and German environment in the first years after their displacement. The aim is to describe the attitudes of Czechs and Germans and their political representations to transfer and to each other and describe the reasons which led to these opinions. The first part includes an introduction to the topic, deals with the development of Czech-German relations before Second World War and the transfer of Germans from Czechoslovakia after wartime experiences. The second part describes the stance of Czechoslovakia on the German population after the transfer and perception of the transfer in the Czech context. The third part devotes to the problems of displaced Germans and their views of the transfer, self-perception, the formation of the Sudeten German Landsmanschaft and attitudes the FRG and the GDR to this issue. In the thesis will be used newspaper *Sudetendeutsche Zeitung* of *Sudetendeutsche Landsmanschaft* and other contemporary press and literature.

Keywords: *Sudetendeutsche Landsmannschaft*; *Sudetendeutsche Zeitung*; transfer of Germans; Sudeten Germans; Czechoslovakia; Czech-German relations

Obsah

Úvod.....	7
1 Cesta k odsunu německého obyvatelstva z Československa.....	10
1.1 Česko-německé soužití za první republiky.....	11
1.2 Druhá světová válka.....	15
2 Odsun německého obyvatelstva z Československa.....	16
2.1 Myšlenka transferu německých menšin.....	16
2.2 Průběh odsunu.....	19
2.3 Oběti odsunu.....	21
3 Situace po odsunu v Československu.....	22
3.1 Ti, kteří zůstali.....	22
3.2 Osidlování pohraničí.....	24
3.3 Vnímání odsunu v české (československé) společnosti.....	26
3.4 Vnímání sudetského Němce v české (československé) společnosti v prvních letech po odsunu.....	29
4. Sudetští Němci v Německu.....	31
4.1 Problémy s odsunutými Němci a snaha o jejich řešení.....	31
4.1.1 Německá společnost.....	31
4.1.2 Bytová situace.....	32
4.1.3 Nezaměstnanost.....	34
4.2 Integrace odsunutých Němců do německé společnosti.....	35
4.2.1 NDR.....	35
4.2.2 SRN.....	38
4.3 Vznik sudetoněmeckých organizací.....	42
4.3.1 Sudetoněmecký landsmanšaft.....	44
4.4 Sudetoněmecký tisk (po odsunu).....	46
4.4.1 Vznik.....	46
4.4.2 Sudetendeutsche Zeitung v letech 1951-55.....	47
Závěr.....	55
Prameny a literatura.....	57

Úvod

Téma této bakalářské práce *Sudetští Němci v kontextu českých a německých dějin přelomu 40. a 50. let 20. století* vyplynulo z mého zájmu o historii, samozřejmě s ohledem na zaměření studovaného oboru. Tematika odsunu je v současných diskuzích stále velmi živá, na čemž má velký podíl především činnost Sudetoněmeckého landsmanšaftu, který podle svých slov zastupuje sudetoněmeckou národnostní skupinu a její zájmy. Při práci jsem se zaměřila na dění v Československu a Německu v době po odsunu sudetských Němců, tedy na přelom 40. a 50. let.

Zaujalo mne, že zatímco odsun a předchozí vývoj jsou v české literatuře podrobně zpracovány a mají své místo i v obecném povědomí obyvatel, dění po odsunu, jak v Československu, tak v Německu, je zpracováno i diskutováno méně. Cílem mé práce je proto nastínění problematiky opuštěného českého pohraničí a situace vysídlených Němců, kteří se téměř bez jakýchkoli prostředků ocitli ve válkou poničeném Německu, jejich integrace a formování sudetoněmeckých organizací. Zpracování německého kontextu je poněkud složitější, protože sudetští Němci jsou pouze jednou z několika skupin Němců odsunutých z neněmeckých území. Opatření týkající se nových německých obyvatel byla nejprve ze strany okupačních mocností a následně dvou německých států tedy prováděna bez ohledu na zemi jejich původu, čemuž jsem musela přizpůsobit i svoji práci.

První němečtí přistěhovalci přišli na české území v době kolonizačního procesu 12. a 13. století. Postupně se však začleňovali a počestvovali. Velký podíl Němců ve složení českého obyvatelstva byl způsoben spíše pozdější další migrací. I přes jazykové a kulturní rozdíly se ale před druhou světovou válkou sudetští Němci neprojevovali jako skutečně samostatný národ. Vlajka, erb, konstrukce vlastní historie a další prvky, kterými se národ vyznačuje, vznikly až z popudu Sudetoněmeckého landsmanšaftu v poválečné době.¹ Landsmanšaft se již od svého vzniku v roce 1950 prohlašuje za zástupce národností skupiny Sudetských Němců.

Při zpracování problematiky česko-německých vztahů a odsunu sudetských Němců je patrný rozdílný přístup českých a německých autorů, kteří na ni pohlížejí v kontextu vlastní kolektivní paměti. V českém prostředí již neplatí názor, že odsun byl

¹ Eva HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém. Obtížné loučení s minulostí*, Ústí nad Labem 1999, s. 112.

jednoznačně spravedlivý, ale přesto je na něj pohlíženo spíše jako na nevyhnutelný důsledek války. (Sudeto)Německý pohled je opačný, odsun odsuzuje jako jednoznačné bezpráví a vyhnání Němci tedy mají právo na vlast a sebeurčení. Větší objektivitu lze proto čekat od „neangažovaného“ autora, jehož ve zpracování tématu neomezuje příslušnost k jedné ze zúčastněných stran. Jedním z nejnovějších zpracování problematiky je kniha irského historika R. M. Douglase *Orderly and Humane: The Expulsion of the Germans After the Second World War*², která zasazuje odsun do historického kontextu a zabývá se i následným děním v Polsku, Československu a Německu a dopadem těchto událostí na vztahy v Evropě. Víceméně nestranná je i kniha Evy Hahnové³, která zde na základě vlastních zkušeností předkládá stanoviska obou stran, české i německé. Téma odsunu a jeho důsledků pro Československo je v současnosti podrobně zpracováváno v Edici *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-51* (VNČP), ve které má být zveřejněno více než 3 000 pramenů z více než 60 českých archivů a asi 1 000 článků ze soudobého československého tisku.⁴

První dvě kapitoly „*Cesta k odsunu německého obyvatelstva z Československa*“ a „*Odsun německého obyvatelstva z Československa*“ představují situaci sudetských Němců v době první republiky a pozdější tragické události druhé světové války a prvních poválečných let, jejichž následky jsou patrné dodnes. Jejich úkolem je uvést čtenáře do tématu a poskytnout informace, které mu umožní pochopit pozdější vývoj.

Další část „*Situace po odsunu v Československu*“ se již věnuje době po odsunu v Československu, a to z několika různých pohledů. V první podkapitole se zabývám situací Němců, kteří byli z odsunu vyjmuti, a zůstali tak v Československu. Šlo především o antifašisty, osoby ze smíšených manželství a odborníky nezastupitelné v průmyslu. Druhá popisuje problémy způsobené vylidněním pohraničí a jeho osidlováním a v poslední části této kapitoly bych ráda představila český dobový pohled na odsun formovaný politickým režimem.

Čtvrtá, pro mne tematicky nejzajímavější, kapitola pojednává o sudetských Němcích v Německu, kdy byli téměř bez vlastních prostředků a v šoku z aktu odsunu odkázáni na opatření správy okupačních zón, později německých vlád a také na pomoc

² V německém překladu Ray M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung: Die Vertreibung der Deutschen nach dem Zweiten Weltkrieg*, München 2012.

³ E. HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém*.

⁴ Edice VNPČP zahrnuje 6 dílů, které obsahují celkem 8 fyzických svazků. II. ediční díl, který se věnuje zvláště exponovanému roku 1945, je vzhledem k velkému rozsahu rozdělen do tří samostatných svazků. Vydávání Edice VNPČP je rozděleno do dvou publikačních fází, první proběhla v letech 2010-12, dokončení druhé etapy je plánováno do konce roku 2014. Více viz <http://www.vnpcp.cz/>.

místních obyvatel, kteří se k nově příchozím nechovali příliš přátelsky. Popisují zde problémy způsobené velkým přílivem nezaopatřených osob, především převážně nepřátelský postoj německých obyvatel, špatnou bytovou situaci a nezaměstnanost. Dalším bodem je integrace vysídlených Němců do německé společnosti, jejíž podpora ze strany státu se ve dvou nově vzniklých německých republikách lišila.

Němci vysídlení z Čech, Moravy a české části Slezska nechtěli zapomenout na svoji původní vlast, proto se bezprostředně po odsunu začaly formovat různé sudetoněmecké organizace. Ty nejdůležitější jsou představeny v páté kapitole „*Vznik sudetoněmeckých organizací*“. Nejvýraznější z nich je Sudetoněmecký landsmanšaft, který své postoje prezentuje mimo jiné prostřednictvím svého tiskového orgánu „*Sudetendeutsche Zeitung*“. Poslední část práce je věnována zkoumání těchto novin, konkrétně ročníků 1950-55. Mým cílem je popsat jejich strukturu, požadavky a stanoviska Sudetoněmeckého landsmanšaftu vůči Československu a především doložit tvrzení uvedená v předchozím textu práce.

1 Cesta k odsunu německého obyvatelstva z Československa

Na území Čech a Moravy žili Němci už od středověku. Za jejich příchodem do českých zemí stála především kolonizace ve 12. a 13. století. Její příčiny je nutné hledat spíše v oblasti hospodářské a sociální než v politické. *„Nadměrné zahuštění starých sídelních oblastí a nelehké sociální poměry přiváděly do Polska (hlavně do Slezska), Českých zemí, Uher a částečně i Pobaltí skupiny rolníků, měšťanů i horníků ze severozápadu říše, ze Saska, Frank, Bavor, Švábska i Porýní. Hranice svých budoucích domovů nepřekračovali násilně, ale jako hosté toužící po lepším životě. Feudálním povinnostem, ani tady neunikli, získávali však lepší existenční možnosti i osobní postavení.“*⁵ Největší koncentrace německých obyvatel byla v pohraničních hvozdech, později označovaných jako Sudety, a ve městech. Mezi pohraničními a vnitrozemskými německými oblastmi existovaly jazykové mosty, které se však v průběhu času rozpadly. Výraznější německé menšiny se udržely například v Brně nebo v Jihlavě.

Jako sudetští Němci byli tyto obyvatelé označeni podle geografického označení českého hraničního horského pásma, protože obývali převážně tyto oblasti. Postupně však nabyl výraz „sudetský“ spíše politický charakter a byl vnímán jako označení českého Němce.

V současnosti se význam spojení „sudetský Němec“ různí. Ve vnímání dnešní české společnosti je to německy hovořící obyvatel českých zemí, který byl po druhé světové válce donucen k opuštění Československa. Podle stanov Sudetoněmeckého landsmanšaftu, který se v Německu začal formovat po odsunu, však existuje několik skupin sudetských Němců: *„1. Sudetský Němec je Němec narozený v některé obci Čech, Moravy nebo Slezska, který v této obci měl domovské právo. 2. Za sudetského Němce platí Němec, jehož přinejmenším jeden rodič či prarodič je sudetský Němec, nebo je sezdán s chotěm/chotí, který je sudetským Němcem, nebo za něj platí. 3. Za sudetského Němce platí také Němec, který delší dobu žil v některé obci Čech, Moravy nebo Slezska a dává najevo svoji spojitost se sudetoněmeckou národní skupinou. 4. Na roveň sudetského Němce je postaven také Němec, který schvaluje účel Sudetoněmeckého*

⁵ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, Praha 1990, s. 146.

landsmanšaftu... a dává najevo svoji spojitost se sudetoněmeckou národní skupinou získáním členství v Sudetoněmeckém landsmanšaftu.“⁶

1.1 Česko-německé soužití za první republiky

Po první světové válce došlo k novému rozdělení Evropy. Mezi nové, zdánlivě národní, státy patřilo i Československo, které bylo vyhlášeno 28. října 1918. Vedle Čechů a Slováků, kteří se radovali z konečného sebeurčení a vzniku samostatného státu, zde však žil i velký počet těch obyvatel, kteří byli z nového státu nadšeni již méně, nebo vůbec. Hned po svém vzniku proto muselo Československo řešit nejen problémy týkající se vztahů se sousedními zeměmi, ale především problémy uvnitř státu, z nichž nejvýraznější byl problém německé menšiny. Celý budoucí vývoj česko-německých vztahů v rámci ČSR předznamenává úryvek článku, který byl jako reakce na vyhlášení samostatného Československa otištěn v novinách Bohemia: *„Němci přejí českému národu, který stojí dnes v zenitu štěstí, jeho úspěch a přejí mu, aby si pokojně vybudoval svůj stát. Ale blahopřání má podmínku: aby český stát nepokoušel se násilím přivtělit k sobě německá území.“⁷*

Rozdílné názory českých a německých politických zástupců na uspořádání českých zemí se projevovaly již za éry Rakouska-Uherska. Každý krok k emancipaci české většiny vyvolal odpor německých politiků. Ti naopak chtěli začlenění Čech a Moravy do Německé říše. Tyto neustávající spory nebyla Vídeň schopna řešit, vyhovění jedné straně vždy vyvolalo ostrý protest strany druhé. Šlo o konflikt dvou národů, z nichž každý obhajoval svoji historickou tradici a kulturu.⁸

Díky diplomatickému úsilí českých politiků v období první světové války získalo nově vzniklé Československo i území obývané národnostními tzv. pohraničními menšinami Němci, Poláky a Maďary, kteří inklinovali ke svým „domácím“ státům.

Počátkem 20. let žilo na území ČSR 3 123 566 Němců s československým občanstvím, což činilo 23,3 % obyvatelstva, z toho 2 173 239 v Čechách,

⁶ Stanovy Sudetoněmeckého landsmanšaftu, § 4.

⁷ *Co píše tisk pražských Němců*, Národní listy, 29. 10. 1918.

⁸ Jan NĚMEČEK a kol., *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Praha 2002, s. 10-11.

547 604 na Moravě, 252 365 ve Slezsku, 139 000 na Slovensku a 10 460 na Podkarpatské Rusi. Mimoto zde pobývalo asi 95 000 říšských Němců a Rakušanů.⁹

Před a ještě na počátku existence československého státu diskutovali jeho čelní představitelé o vstřícných řešeních situace národnostních menšin. Ministr zahraničí Edvard Beneš během Pařížských jednání prohlásil, že německá menšina bude mít zajištěna svá práva, němčina se dokonce měla stát druhou oficiální řečí a dokonce zmiňoval i myšlenku fungování státu podle švýcarského vzoru.¹⁰ Prezident Tomáš G. Masaryk v červenci 1919 prohlásil, že „*bude záležet na Němcích, zda budou spolupracovat na ústavě*“, ta však byla nakonec vypracována a schválena bez nich.¹¹

Sudetští Němci velmi těžce nesli skutečnost, že ztratili své předchozí hospodářské i mocenské postavení a stali se pouze „nepříjemnou“ menšinou. V říjnu 1918 se sudetoněmečtí poslanci odhodlali k již delší dobu plánovanému kroku připojit severočeskou oblast s většinou německého obyvatelstva *Deutschböhmen* k Německému Rakousku a následně k Německu. Následovalo vyhlášení provincií *Sudetenland* se sídlem v Opavě, *Deutschsüdmähren* na jižní Moravě a *Böhmerwaldgau* v jihozápadních Čechách.¹² Po neúspěšném vyjednávání se sudetoněmeckými předáky zareagovala československá vláda na vyhlášení německých provincií vojenským zásahem, podařilo se je tedy udržet.

Češi v Rakousko-Uhersku se dovolávali práva národního sebeurčení, když se ale chtěli sebeurčit také čeští Němci, nebylo to možné. Zde je ale nutné brát v úvahu rozdíl mezi právem národa a právem národnostní menšiny. To v dobové brožůře *Sebeurčení a Deutschböhmen* z roku 1918 vyjadřuje i Jaroslav Kallab: „*Kdo staví proti sobě jako rovnocenné nároky nárok českého národa na sebeurčení a nárok Němců v souvislých sídlech v Čechách usazených na uznání samostatné provincie Deutschböhmen, ukazuje, že nepochopil smyslu učení o sebeurčení národů a že je zaměňuje s učním o ochraně národnosti... u Němců v Čechách nejde a nemůže jít o sebeurčení národa (poněvadž nejsou zvláštním národem), nýbrž nejvýše národnostní samosprávou zlomku národa, jenž v jiném státě již dosáhl sebeurčení. Naproti tomu odpor Němců a Maďarů proti českému státu jest ve smyslu zásady sebeurčení národů mezinárodním bezprávním, poněvadž jím kulturně vyspělému národu odpírá to, nač každý kulturní národ má právo:*

⁹ Tomáš STANĚK, *Vysídlení Němců z Československa*, Ostrava 1992, s. 9.

¹⁰ Tamtéž, s. 8.

¹¹ Tamtéž, s. 8-9.

¹² J. NĚMEČEK a kol., *Cesta*, s. 13-14.

stát v jeho duchu řízený, jeho potřebám vyhovující.“ Při demonstracích za sebeurčení v březnu 1919 došlo i na zbraně a výsledkem bylo 52 mrtvých a 84 zraněných.¹³

Veškeré německé snahy o odtržení tedy zůstaly bez úspěchu. Území Československa bylo navíc na základě historického vývoje (německé provincie byly historickou součástí Zemí Koruny české) potvrzeno mocnostmi na mírové konferenci ve Versailles.¹⁴ Došly totiž k závěru, že především z ekonomického a geografického hlediska bude nejlepším řešením, ponechat německá území součástí ČSR.¹⁵ Ze strany Rakouska byla existence nástupnických států Rakousko-Uherska uznána v rámci mírové smlouvy podepsané 10. září 1919 na zámku v Saint-Germain en Layen. Kromě Rakouska se zde zavázalo i Československo, které podepsalo smlouvu o menšinách, podle níž měla ČSR zajistit všem svým obyvatelům ochranu života a osobní svobody bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství. Všichni občané si měli být před zákonem rovni a nikomu neměl být ztěžován zisk a výkon povolání na základě jeho původu nebo náboženského vyznání. Rovněž mělo být menšinám umožněno vzdělání v jejich mateřském jazyce.¹⁶ Tyto zásady byly deklarovány i v nové ústavě přijaté 29. února 1920. Její součástí byl i jazykový zákon č. 122/1920 Sb., který jako oficiální jazyk stanovil „jazyk československý“, v praxi ale nebyl jediným komunikačním prostředkem ani ve školách nebo na úřadech.¹⁷

Za dalším, relativně klidným, česko-německým soužitím a rozpadáním opoziční fronty sudetoněmeckých stran ve 20. a 30. letech stojí především hospodářská krize v Německu, která souvisela s placením reparací, v jejímž protikladu stál hospodářský rozvoj Československa ve 20. letech. V rámci snahy o dobré soužití byli v roce 1926 do vlády přizváni zástupci sudetoněmeckých stran, kde v obměnách setrvali až do roku 1938.¹⁸ Konec této křehké spolupráci učinila světová hospodářská krize ve 30. letech. Nejvíce postižené byly právě pohraniční oblasti s převahou německého obyvatelstva. Tento stav stál opět v protikladu k Německu, které bylo nyní pod vedením Adolfa Hitlera na vzestupu a budilo dojem, že nacismus zná cestu z krize.¹⁹ Tato situace stála

¹³ T. STANĚK, *Vysídlení*, s. 8.

¹⁴ *Dějiny zemí Koruny české II.*, Praha a Litomyšl 2003, s. 160-162.

¹⁵ Karel RICHTER, *Češi a Němci v zrcadle dějin, Od nejstarších časů – květen 1938*, Třebíč 1999, s. 163.

¹⁶ J. NĚMEČEK a kol., *Cesta*, s. 19.

¹⁷ K. RICHTER, *Češi a Němci*, s. 172.

¹⁸ *Dějiny zemí Koruny české II.*, s. 160-162.

¹⁹ *Z historie česko-německých vztahů* [online], 29. 12. 2012, dostupné na:

http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly2/08_ceskonemecke_vztahy/IKV2_08_04_z_historie_cesko-nemeckych_vztahu.pdf.

za silnou radikalizaci německé menšiny, která začala upírat svou pozornost ke vzrůstajícímu se Německu.

Velkou roli v inklinaci sudetských Němců k říši hrála nezaměstnanost. Zatímco pro české dělníky ve středu země bylo práce relativně dost, v horských oblastech s převahou sklářského, porcelánového a textilního průmyslu tomu bylo naopak. Navíc tehdejší ministr obrany František Machník vydal roku 1936 výnos, podle kterého byli čeští dělníci pracující na zakázkách pro armádu upřednostňováni na úkor německých, u kterých hrozilo vyzrazení citlivých informací nepříteli.²⁰ Přestože byl později zrušen, byl zneužit jako doklad o utlačování sudetských Němců. Jejich nelibost rostla a bída jim v porovnání s poměry v ekonomicky se rozmáhající říši připadala neúnosná.²¹

V politické oblasti působilo v Československu několik německých stran, z nichž byla u německých voličů již v prvních volbách po válce nejúspěšnější Německá sociálně demokratická strana dělnická (DSDAP). S nástupem nacismu v Německu získávaly i zde oblibu krajně pravicové strany. Na místo Německé nacionálně socialistické strany dělnické (DNSAP), jejíž činnost byla roku 1933 zastavena, nastoupila Sudetoněmecká strana (SdP). Ta podporovala nově vznikající německý režim a mezi její představitele patřili významní činitelé Říše a protektorátu jako byli Konrad Henlein nebo Karl Hermann Frank.²²

Dohoda o národnostním vyrovnání, která byla přijata v únoru 1937 a měla zlepšit situaci v pohraničí, byla Sudetoněmeckou stranou omítnuta.

²⁰ Jaroslav ŠETEK, *František Machník – agrární politik, ministr, ctitel venkova a vlastenec* [online], 29. 12. 2012, dostupné na: http://valencik.cz/marathon/11/Mar1104.htm#_Toc296927254.

²¹ *Z historie česko-německých vztahů* [online], 29. 12. 2012, dostupné na: http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly2/08_ceskonemecke_vztahy/IKV2_08_04_z_historie_cesko-nemeckych_vztahu.pdf.

²² *Dějiny zemí Koruny české II.*, s. 174-175.

1.2 Druhá světová válka

Pod vlivem Hitlera vyhlásil vůdce SdP Konrad Henlein na sjezdu strany v dubnu 1938 tzv. karlovarské požadavky. Ty obsahovaly uznání plné rovnoprávnosti německé menšiny s českým národem, vlastní německou samosprávu a svobodu přiznání se k nacionálnímu socialismu. Německé požadavky byly pro českou vládu nepřijatelné.²³ Pod tlakem ostatních států propagujících vůči Německu politiku appeasementu a pod hrozbou napadení země však bylo Československo přinuceno ustupovat. Celý proces byl ukončen mnichovskou dohodou roku 1938. Záminkou pro její podpis byla právě ochrana utlačované sudetské menšiny.²⁴ Po vydání pohraničních oblastí s více než 50% německého obyvatelstva Německu muselo české obyvatelstvo tento prostor opustit.²⁵ Společně s nimi odcházeli i protifašisticky zaměřeni Němci.

Sudety byly připojeny k Německu, Slovensko vyhlásilo samostatnost, Podkarpatská Rus byla pod nátlakem odstoupena Maďarsku a na zbytku území byl 16. března 1939 zřízen Protektorát Čechy a Morava.²⁶ Celé bývalé Československo bylo tedy plně v moci třetí říše, která z jeho potenciálu plně těžila. Spousta mladých lidí byla posílána na práci do Německa. Od roku 1942 to byly celé ročníky. Nový režim si neváhal vynucovat poslušnost i těmi nejkřutějšími prostředky. Hned na začátku války zasáhla okupační správa proti vysokoškolským studentům a teror se vyostřil po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha na jaře roku 1942.²⁷

Válka znamenala definitivní rozkol mezi Čechy a Němci. Již nebyla možnost opětovného sblížení a společného života v jednom státě. Prezident v exilu Edvard Beneš plánoval odsun německých obyvatel na základě kolektivní viny. Zůstat mohli pouze Němci činní v protifašistickém odboji. Tím by byla národnostní otázka definitivně vyřešena. Na toto řešení přistoupily i vítězné mocnosti, které odsun Němců a Maďarů projednávaly na Jaltské a Postupimské konferenci. Odsunu německého obyvatelstva se bude podrobněji věnovat následující kapitola.

²³ Tamtéž, s. 186-187.

²⁴ Tamtéž, s. 187.

²⁵ Mnichovská dohoda, bod 7.

²⁶ *Dějiny zemí Koruny české II.*, s. 205-206.

²⁷ Tamtéž, s. 223-224.

2 Odsun německého obyvatelstva z Československa

2.1 Myšlenka transferu německých menšin

Odsun i samotnou myšlenku odsunu nelze hodnotit podle dnešních měřítek, ale pouze v kontextu doby konce války a touhy po odplatě. Dnes nemůžeme říct, jaké řešení by vlastně bylo správné a jak by situace vypadala, kdyby odsun neproběhl. Sudetští Němci jsou přitom jen malou skupinou mezi všemi odsunutými v důsledku 2. světové války. Celkem bylo v důsledku územních změn a likvidace menšin přesídleno asi 14 milionů Němců.²⁸

Koncepce poválečného mocensko-politického uspořádání Evropy se v průběhu bojů neustále měnila, stejně jako řešení „německé otázky“. Na konečné rozhodnutí amerických a britských politiků mělo zásadní vliv zabírání území Sovětským svazem. Ve snaze dosáhnout smíru a kompromisu se rozhodli přistoupit na transfer „východních Němců“.²⁹ Dalším důvodem pro přesuny obyvatel byla snaha zabránit případným dalším konfliktům. Zde Spojenci viděli řešení v omezení národnostních menšin, především Němců, kteří válku vyvolali. Další soužití více národů v jednom státě by mohlo být problematické a mohlo by být příčinou další války. Zaujali stanovisko, že základem míru jsou národní státy a přesun všech německých menšin do Německa.³⁰

Základem pro jakousi oprávněnost transferu Němců bylo uplatnění kolektivní viny za nacistické zločiny a hrůzy války. Trestání jednotlivců by za dané situace bylo zcela nemožné, na druhé straně mnoho lidí pykalo jenom kvůli své národnosti. *„Není národa jako celku. Všechna vymezení, která zavádíme, abychom jej určili, jsou překračována povahou faktů. Jazyk, státní občanství, kultura, společné osudy – to vše nekoinducuje, ale protíná se. Národ a stát nespádají v jedno, jazyk, společné osudy, kultura rovněž ne. Národ nelze učinit individuem. Národ nemůže heroicky zahynout, nemůže být zločincem, nemůže jednat mravně nebo nemravně; to vše je možné jen v případě jednotlivců, kteří k němu patří. Národ jako celek nemůže být vinen nebo*

²⁸ Andreas KOSSERT, *Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945*, Brno 2011, s. 11.

²⁹ Tomáš STANĚK, *Německá menšina v českých zemích (1948 – 1989)*, Praha 1993, s. 8.

³⁰ Hynek FAJMON – Kateřina HLOUŠKOVÁ a kol., *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*, Brno 2005, s. 7.

nevinnen – ani v kriminálném ani v politickém (zde jsou odpovědni jen občané státu) ani v morálním smyslu.“³¹

Československý zahraniční i domácí odboj se v průběhu války zabýval obnovením Československa a jeho poválečným uspořádáním. Tyto diskuse zesílily roku 1943, když postupně začaly vítězit spojenecké armády. Hlavními aktéry v této otázce bylo jednak komunistické vedení v Moskvě, ale především exilová vláda v Londýně.³² Její hlavní představitel prezident Edvard Beneš se výrazně zasazoval o odsun sudetských Němců, původně měl v plánu odsun pouze části německého obyvatelstva a postoupení části území, postupně však zvítězila myšlenka odsunu všech sudetských Němců s výjimkou antifašistů. V tom ho zřejmě utvrdily i neshody se sudetoněmeckými emigranty, které vedl Wenzel Jaksch^{33, 34}

Již před první světovou válkou působil Edvard Beneš jako lobbista, přispěl i k tomu, že Československo získalo po válce větší území, než bylo původně plánováno.³⁵ Prezidentův sekretář Jaromír Smutný ho označil jako „*brilantního mistra taktiky a strategie, největšího Machiavelliho naší doby...*“.³⁶ Přesvědčovací schopnosti se mu tedy v případě odsunu velice hodily.

Pro svoji vizi se prezident Beneš snažil získat jak Velkou Británii a USA, tak SSSR. Právě na Sovětský svaz se nyní orientovala československá zahraniční politika, zřejmě v důsledku předchozích zklamání ze strany západních států. Spolupráce byla potvrzena *smlouvou o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR* podepsaná 12. prosince 1943 během návštěvy prezidenta Beneše v Moskvě. Ten věřil, že SSSR bude postupně směřovat k demokratizaci a bude respektovat zájmy malých národů, zvláště pokud budou jeho spojenci.³⁷ Právě při této návštěvě v Moskvě v prosinci 1943 jednal Edvard Beneš o odsunu s vedením Sovětského svazu a předložil zde i své plány, které byly v podstatě akceptovány.

³¹ Karl JASPERS, *Otázka viny*, Praha 1991, s. 15-16.

³² *Dějiny zemí Koruny české II.*, s. 225.

³³ Wenzel Jaksch (1896-1966), německý novinář a politik v ČSR. Patřil k představitelům nacionalistického křídla a hlasatelům „lidového socialismu“. Kladl důraz na požadavky Němců v ČSR. V r. 1938 stál v zásadě na pozicích procs. aktivismu. V období 1939-49 žil v exilu ve Velké Británii, kde za 2. svět. války vedl opozici části něm. sociálnědemokratických emigrantů z ČSR proti čs. exilové vládě a E. Benešovi, zejm. v otázce odsunu. R. 1949 přesídlil do Německa, kde zastával různé politické funkce, mj. se r. 1959 stal předsedou Spolkového shromáždění sudetoněmeckých krajanských sdružení. (*Ottova encyklopedie, Česká republika, Historie, stát, společnost*, Praha 2006, s. 121.)

³⁴ Ray M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 42.

³⁵ Tamtéž, s. 20.

³⁶ Tamtéž, s. 25.

³⁷ *Dějiny zemí Koruny české II.*, s. 225.

Komunisté počítali s odpovídajícím jednáním vůči německým antifašistům a jejich vyjmutím z odsunového plánu. Případné územní změny ve prospěch sudetských Němců byly zamítnuty. Prezidentovi i komunistům se zamlouvala myšlenka vybudování národního slovanského státu.³⁸

Podle britské Labour Party by německé menšiny i bez odsunu musely odejít, aby se vyhnuly poválečnému masakru a pomstě. V tomto duchu se vyjádřil i prezident USA Franklin D. Roosevelt, v říjnu roku 1943 prohlásil, že „*všechny nebezpečné elementy německého obyvatelstva musí být násilně odstraněny*“, což potvrzuje obavu z dalších konfliktů vyvolaných Němci.³⁹ Souhlas se svým plánem, i když váhavý, tedy Edvard Beneš získal i od těchto dvou spojenců.⁴⁰

Samotný odsun je někdy považován za konečné vítězství slovanského prvku nad germánským. Nenávist k Němcům by pak tedy nebyla pouze důsledkem druhé světové války, ale kořeny protiněmeckého smýšlení lze hledat mnohem hlouběji. Během dlouhé historie česko-německých, případně česko-rakouských vztahů museli Češi obhajovat svůj národ, jazyk a kulturu vůči německému prostředí, což znamenalo jejich mentalitu a také vztah vůči německým spoluobčanům a všemu, co se jich týkalo. Jedná se o tzv. syndrom malého národa, který musel o svoji existenci neustále obhajovat, což se přirozeně zapsalo i do jeho mentality a kolektivní paměti.⁴¹ České dějiny jako boj dvou principů popsal již František Palacký a na jeho teorii navázal i první československý prezident Tomáš G. Masaryk. Odsun sudetských Němců lze tedy z tohoto hlediska chápat i jako konečné vítězství slovanského prvku nad germánským, kdy Češi plně využili situaci, jak tento staletí trvající souboj konečně vyřešit ve svůj prospěch.

³⁸ T. STANĚK, *Německá menšina*, s. 10.

³⁹ H. FAJMON – K. HLOUŠKOVÁ a kol., *Konec soužití*, s. 12.

⁴⁰ Více: Johann Wolfgang BRÜGEL, *Češi a Němci 1939-1946*, Praha 2008, s. 205-235.

⁴¹ Václav HOUŽVIČKA – Lukáš NOVOTNÝ a kol., *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*, Praha 2007, s. 62.

2.2 Průběh odsunu

Migrační vlna Němců probíhala již na konci války. Kolaboranti a spolupracovníci nacistického režimu prchali nuceně i dobrovolně před postupující Rudou armádou. Zůstávali ti, kteří se cítili nevinní a politicky nezúčastnění.

V první fázi, tzv. divokém odsunu, která probíhala od května do srpna 1945, byli Němci vystaveni nenávistným útokům a často krutému zacházení. Šlo především o činy vyvolané touhou po pomstě, ale také ze strachu o vlastní budoucnost. Samotné pachatele ani jejich skutečné motivy však neznáme a můžeme si je pouze domýšlet. *„Tato doba vynesla na povrch také mnohé „příživníky svobody“, osoby často s temnou minulostí, které využívaly situace k sebeprosazení, osobnímu obohacení, či k zakrytí svých předchozích prohřešků anebo osoby, u nichž se prostě ve vhodné chvíli projeví jejich negativní psychické vlastnosti... Do této skupiny lze přiřadit i osoby, jimž revoluční situace poskytla možnost získávat majetek na úkor odsunovaných.“*⁴² Situace byla krajně nepřehledná především v pohraničních oblastech, kde ještě nebyla funkční československá správa. Místní revoluční jednotky pod vedením českých nebo sovětských velitelů se snažily o vyhošťování německého obyvatelstva do sovětských okupačních zón v Německu a Rakousku. Během této etapy bylo odsunuto asi 660 000 Němců.⁴³ Ti, kteří zatím zůstali v Československu, byli podrobena omezujícím opatřením jako povinnosti nosit bílou pásku, omezení nákupní doby, zákazu návštěv veřejných místností, zákazu cestování, omezení potravinových přidělů, uzavření německých škol a byli zbaveni volebního práva.⁴⁴

V československých právních dokumentech jednájí o odsunu sudetských Němců tzv. Benešovy dekrety. V obnovené republice byla prezidentskými dekrety v prvních měsících po válce nahrazována zákonodárná moc. Celkem jich bylo od července 1940 do října 1945 vydáno více než 100 a výrazně zasahovaly do vývoje státu. Byly znárodněny doly a klíčový průmysl, banky a pojišťovny. V mezinárodním měřítku mají největší význam právě ty, které byly vydány v období od června do října roku 1945 a které se vyjadřují k otázce národnostních menšin na území

⁴² Zdeněk BENEŠ, Jiří PEŠEK, *Realizace odsunu*, in: Z. BENEŠ a kol., *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002, s. 210.

⁴³ J. NĚMEČEK a kol., *Cesta*, s. 87.

⁴⁴ T. STANĚK, *Vysídlení*, s. 48-49.

Československa.⁴⁵ Na základě *dekretu o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa* z 21. června 1945 byl Němcům zabaven majetek a 3. srpna byli *dekretem o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské* zbaveni také státního občanství, tím pádem i právní ochrany. Československé občanství zůstalo zachováno pouze těm osobám, které prokazatelně zachovaly věrnost ČSR, tzn., že byly v koncentračním táboře, byly pronásledovány nacisty, aktivně se účastnily odboje nebo politického života v emigraci a nebyly členem žádné nacistické organizace nebo se před Mnichovem přihlásily k české (slovenské) národnosti.⁴⁶

Teprve 2. srpna 1945 byl odsun oficiálně schválen na Postupimské konferenci. Pojednává o něm článek XIII. Zprávy o závěrech postupimské konference: „*Konference dospěla k této dohodě o odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska: Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a v Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoli odsud musí být prováděn spořádaně a lidsky*“.⁴⁷

Odsun byl po ukončení Postupimské konference pozastaven, bylo třeba nejprve připravit podklady a podmínky k provádění organizovaného transferu. Podle zásad přijatých v Postupimi byl 20. listopadu 1945 Spojeneckou kontrolní radou schválen plán odsunu Němců. Ten měl začít již v prosinci a měl trvat do srpna 1946 s tím, že z Československa mělo být celkem odsunuto 2,5 milionu osob, které měly směřovat do sovětského (750 000 osob) a amerického (1 750 000 osob) okupačního pásma v Německu.⁴⁸ Odsun měl probíhat ve třech fázích, první měla trvat do poloviny roku 1946, kdy měly být vyčerpány početní kvóty v jednotlivých okresech. Z této etapy měli být vyjmuti Němci pracující ve významných průmyslových podnicích nebo v zemědělství a lesnictví. Druhá fáze zahrnovala zbývající Němce kromě antifasistů, osob ze smíšených manželství a specialistů s rodinnými příslušníky. Závěrečná třetí etapa měla řešit odsun kvalifikovaných pracovníků v průmyslu a zemědělství.⁴⁹ Pro odsun muselo být vytvořeno i potřebné zázemí, vznikala sběrná, odsunová,

⁴⁵ *Ottova encyklopedie, Česká republika, Historie, stát, společnost*, s. 29.

⁴⁶ J. NĚMĚČEK a kol., *Cesta*, s. 90-94.

⁴⁷ *Zpráva o závěrech Postupimské konference* [online], 8. 4. 2013, dostupné na: <http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp25.pdf>.

⁴⁸ T. STANĚK, *Vysídlení*, s. 51-52.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 62.

nemocniční a karanténní střediska. Organizaci a dohled nad odsunem vykonávala československá armáda, administrativu měly na starost okresní správní komise a orgány ministerstva vnitra.⁵⁰

V lednu 1946 byl přerušen odsun do sovětské okupační zóny, protože tamní orgány odmítly příjem dalších osob s tím, že dohodnutá kvóta již byla naplněna v období do podzimu 1945. Transporty proto směřovaly pouze do americké zóny, teprve po jednáních v Moskvě byla stanovena nová kvóta 600-650 000 osob a v červnu 1946 byl odsun do sovětské zóny opět obnoven.⁵¹

V listopadu 1946 byla ukončena hlavní vlna odsunu kvůli potížím se zajištěním životních podmínek v americkém pásmu. Plánované obnovení transferu na jaře 1947 se již neuskutečnilo, i nadále ale probíhalo vystěhovávání v menším měřítku, především z důvodu slučování rodin. Do konce roku 1946 bylo vysídleno celkem 2 232 541 Němců, z toho 1 446 059 osob do americké okupační zóny a 786 482 osob do sovětské okupační zóny. Na území Československa jich zůstalo asi 200 000.⁵²

2.3 Oběti odsunu

Počet obětí odsunu se v různých pramenech liší a je jedním z hlavních diskutovaných bodů. Především na německé a rakouské straně jsou údaje o obětech často nadsazené, uvádí se 220-270 000 obětí, což je jedna desetina odsunutých. V roce 1996 bylo česko-německou komisí historiků provedeno šetření, jehož výsledkem je *Stanovisko komise k odsunovým ztrátám*, ve kterém se uvádí, že „v letech 1945–1946 zahynulo násilnou smrtí, v internačních táborech, při pracovním nasazení a v důsledku abnormálních podmínek asi 10 000 lidí. K nim je třeba přiřadit cca 5 000–6 000 blíže nespécifikovaných úmrtí, která však bezprostředně souvisejí s průběhem odsunu, takže nejnižší počet obětí se podle dosavadního stavu bádání pohybuje – bez sebevražd – mezi 15 000–16 000. Tento počet potvrzují i československé statistiky za léta 1945 a 1946, které uvádějí celkem 22 247 mrtvých, kteří zemřeli v důsledku „násilí, zevních a nevyjasněných příčin“ nebo sebevraždy (6 667 případů). Tomu se přibližuje součet prokazatelných 18 889 úmrtí ve zmíněných kartotékách hledaných osob, v němž je

⁵⁰ J. NĚMEČEK a kol., *Cesta*, s. 100.

⁵¹ Tamtéž, s. 100.

⁵² T. STANĚK, *Vysídlení*, s. 77.

obsaženo 3 411 prokázaných sebevražd. Dokonce i za předpokladu, že by se v údajích vyskytovaly mezery, dospělo by se zdvojnásobením minimálního počtu obětí k maximálnímu počtu obětí 30 000.“⁵³

Ačkoli většina české veřejnosti odsun Němců podporovala, excesy, které ho především v první fázi provázely, však přijímala s rozpaky. Podle výnosu vlády z 25. září 1945 byly některé činy provedené v době od května do září prohlášeny za zločiny a následně trestány. V červenci 1947 byla ustanovena zvláštní komise, která měla vyšetřit „hromadné zákroky proti Němcům, Maďarům a jiným osobám po 5. 5. 1945“.⁵⁴ Pachatele však nebylo lehké najít a usvědčit, proto zůstalo mnoho těchto násilných činů nepotrestaných.

3 Situace po odsunu v Československu

3.1 Ti, kteří zůstali

Jak již bylo uvedeno výše, na území Československa zůstalo po odsunu asi 200 000 Němců. Jejich postavení záviselo na tom, zda jim bylo vráceno československé občanství nebo vydána tzv. ochranná legitimace, která se týkala antifašistů, osob ve smíšeném manželství, odborníků a specialistů a jejich rodin. Jejich podíl na veřejném životě byl ale i nadále omezený, nebyli považováni za menšinu, tudíž neměli ani práva menšinám náležející.⁵⁵

Ti, kterým se nepodařilo získat žádné úlevy, byli ve snaze zcela „vyčistit“ pohraničí od léta 1947 postupně přesunováni do vnitrozemí, což mělo negativní vliv na tamější průmysl. Ve vnitrozemí navíc zůstávali často bez práce a muselo pro ně být zřízeno i několik útulků.⁵⁶

Tyto přesídlovací akce v rámci republiky podporovali především komunisté, kteří se ohrazovali proti nesouhlasným názorům představitelů ostatních politických stran: „Komunisté, kteří se takovou měrou zasloužili o odsun Němců, dokáží s podporou českého obyvatelstva očistit pohraničí i od těchto zbytků tak, jak to vyžaduje bezpečnost

⁵³ Z. BENEŠ – J. PEŠEK, *Realizace odsunu*, in: Z. BENEŠ a kol., *Rozumět dějinám*, s. 218.

⁵⁴ Tamtéž, s. 210.

⁵⁵ T. STANĚK, *Vysídlení*, s. 78-79.

⁵⁶ T. STANĚK, *Německá menšina*, s. 58.

státu a všichni poctiví vlastenci.“⁵⁷ Změna jejich postoje nastala po převratu v únoru 1948, kdy se komunistická strana snažila získat Němce pro „socialistickou výstavbu“ a spolupráci s NDR. Došlo k mírnému zlepšení jejich životních podmínek, i možnost kontrolované účasti na veřejném životě, což mělo vést k jejich postupnému splynutí s ostatním obyvatelstvem. Mnozí Němci přesídlení do vnitrozemí se mohli vrátit zpět do pohraničí a dostali zpátky i rodinné domy a byla zrušena i některá diskriminační opatření.⁵⁸ Skutečnost, že nepřátelský postoj vůči zůstavším Němcům je dlouhodobě neudržitelný, si KSC uvědomovala již v roce 1946, dokazuje to například zpráva pohraničního oddělení z prosince 1946: „Způsob stálého omezování, šikanování, po případě pronásledování není udržitelný na dlouho...Je proto nemožné pokračovati v dosavadních opatřeních proti Němcům, nýbrž je žádoucí usnadnit dobrovolnou asimilaci oněch Němců, kteří zachovali věrnost Československé republice a kteří se chtějí dobrovolně a rádi začleniti do budovatelského díla na výstavbě lidově demokratické republiky...Vyžaduje to určité předpoklady: přiznání čs. státního občanství, vzbudit zájem o český kulturní život a začlenění, umožnit školení a zdokonalování v různých jazykových kurzech, povolit dětem návštěvu českých škol, zajistit sociální předpoklady pro nerušenou práci. Zkrátka je třeba umožnit a zpřístupnit dobrovolnou asimilaci a neznechucovat ji neslovanským občanům.“⁵⁹ Němcům byla nabídnuta šance opět získat československé občanství, zájem však nebyl příliš velký. Mnoho z nich naopak uvažovalo o odchodu do zahraničí, především z důvodu formujícího se totalitního systému. V rámci dohody o slučování rodin při *operaci Link* se na jaře roku 1950 mělo vystěhovat asi 13 300 osob.⁶⁰ Později bylo vystěhování Němců ztíženo splněním řady podmínek. Těm Němcům, kteří nezažádali o československé občanství a měli trvalé bydliště na území ČSR, bylo přiděleno zákonem vydaným 24. 4. 1953, čímž byli zrovnoprávněni s ostatním obyvatelstvem, jejich účast na veřejném životě byla ale nyní samozřejmě ovlivněna dobovými ideologickými vzory. V hlavním „informačním kanálu“ Rudém právu je však

⁵⁷ *Osvětová práce* 2. 7. 1952, s. 427; Archiv ÚML ÚV KSC Praha, f. 19/1 – VIII. Konference KSC Karlovarského kraje 16.-17. 5. 1953, citováno dle T. STANĚK, *Německá menšina*, s. 59.

⁵⁸ Matěj SPURNÝ, *KSC a „naši Němci“ (1945-1955)*, in: Adrian von ARBURG – David KOVAŘÍK – Tomáš DVOŘÁK a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno 2010, s. 274.

⁵⁹ Citováno dle M. SPURNÝ, *KSC a „naši Němci“ (1945-1955)*, in: A. von ARBURG – D. KOVAŘÍK – T. DVOŘÁK a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo*, s. 273.

⁶⁰ T. STANĚK, *Německá menšina*, s. 95.

o schválení tohoto zákona pouze krátká zmínka, a sice že „*Národní shromáždění projednalo vládní návrh zákona, jímž některé osoby nabývají čs. státního občanství.*“⁶¹

3.2 Osidlování pohraničí

Opětovné osídlení „vyklizených“ území bylo celkem obtížné. Po válce se v těchto oblastech zhroutil veřejný pořádek, proto nebyla vždy dostatečně zajištěna bezpečnost potenciálních osídlenců z vnitrozemí obnovené republiky. O opuštěné majetky sudetských Němců vypukl boj mezi místními úřady, údajnými partyzány a různými ziskuchtivými lidmi. Šlo vlastně o jistý druh „zlaté horečky“, každý chtěl získat něco pro sebe. Nově příchozím obyvatelům často příliš nezáleželo na zemědělském využití a rozvoji těchto oblastí, ale chtěli se především obohatit o sudetoněmecké majetky, které ještě nebyly zabaveny státními úřady. Toto chování mnoha migrantů bylo důvodem, proč neproběhl pořádaný osidlovací proces. Ti, kteří byli připraveni pracovat na zlepšení situace a obhospodařovat opuštěná sídla, byli mnohdy těmito „divokými“ osídlenci vypuzeni.⁶² Kromě vylidnění venkova se československá vláda potýkala i s nedostatkem odborníků a v případě kolonistů v pohraničí často také rozpadem morálních hodnot a nadměrnou konzumací alkoholu.⁶³

Naděje, že se domů vrátí někteří emigranti, kteří by mohli osídlit bývalé sudetoněmecké oblasti, se nenaplnila. Obyvatelé Československa, kteří museli po Mnichově pod nátlakem nacistů opustit hraniční území, by se dali lépe přesvědčit, aby se vrátili do svých starých domovů. Mezi novými osídlenci totiž vládlo napětí, především mezi Čechy a Maďary, kteří sem byli často nedobrovolně přesunuti z jihovýchodního Slovenska. Tyto přesuny nejen Maďarů, ale i dalších neslovanských obyvatel (obyvatelé Vitorazska, Charvátí na jižní Moravě), lze chápat jako „vnitřní odsun“. Šlo o „bezpečnostní“ opatření, díky němuž se tyto skupiny měly rozptýlit a především se od maďarského živlu mělo „očistit“ hraniční pásmo jižního Slovenska.⁶⁴

V době, kdy Edvard Beneš a další plánovali odsun sudetských Němců, neměli ještě jasnou představu o znovuosídlení a využití vysídlených oblastí, uvažovali

⁶¹ *Národní shromáždění schválilo vládní návrh zákona o školské soustavě a vzdělání učitelstva*, Rudé právo, 25. 4. 1953.

⁶² R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 331.

⁶³ Tamtéž, s. 348.

⁶⁴ Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my*, Praha 2011, s. 180.

o možnosti kolonizace nebo přerozdělování. Během své návštěvy v Moskvě v prosinci roku 1943 popsal prezident Beneš sovětskému vedení vizi, že odsun Němců připraví cestu k socializaci československého hospodářství, plánované hospodářství podle sovětského vzoru však odmítal. Obával se totiž, že tím ztratí přízeň svých stoupenců.⁶⁵ Komunistická strana naopak chtěla na bývalých sudetoněmeckých územích vytvořit vzor pro budování socialismu a prosadila se tak proti Edvardu Benešovi.

Nejdříve musel být vytvořen plán osidlování, který měl jednak zabránit chaosu a také zaručit úspěšnost akce. Členové KSČ prohlašovali, že to, co by se mělo dít v pohraničí, by se později mělo přenést i do vnitrozemí. *„Platí-li všeobecně heslo, že musíme budovati republiku jako novou, že musíme rozvinouti nový život národa, vypěstovat novou kulturu, nové češství a vychovati nového českého člověka, pak toto heslo platí plně pro pohraničí. Zde jsou pro to dány ty nejlepší podmínky materiální, hospodářské, sociální, politické i psychologické... zde v pohraničí měla by býti vytvořena nová morálka, povýšená vysoko nad sobecký egoistický cit, vytvářející vědomí nového vztahu k majetku, a sice to vědomí, že veškerý majetek tu v pohraničí má jakési národní posvěcení. Pohraničí musí jít napřed i na cestě politického pokroku. Tady v pohraničí může se nejzdrárněji uplatniti ona nová demokracie, která vyznačuje demokratický charakter nové republiky, a to demokracie lidová. Zde v pohraničí jsou českým obyvatelstvem lidové vrstvy, dělníci, živnostníci, rolníci a inteligence, a tyto lidové vrstvy jsou povolány zde vládnouti a uskutečňovati lidovou demokratickou správu v nejčistším slova smyslu. Zde jest národ již v nové podobě, jak jej chceme formovati v celé republice.“*⁶⁶

Pro potřeby spojené s osidlováním byl zřízen *Osídlovací úřad* a *Ústřední komise pro vnitřní osídlení*. Do procesu byly samozřejmě zapojeny i nižší jednotky státní správy – místní a okresní národní výbory.

Právě komunisté měli velký vliv při přidělování zkonfiskovaného majetku, protože stáli v čele ministerstva zemědělství, zajistili si tak loajalitu nových osídlenců.⁶⁷ Ve volbách v květnu 1946 získali v bývalých Sudetech až 75% hlasů. Vychází to ze skutečnosti, že rozdělování jednotlivých parcel českým a slovenským osídlencům

⁶⁵ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 318-319.

⁶⁶ *Ministr Kopecký ke kulturním pracovníkům v Ústí nad Labem*, Sever, 16. 4. 1946, s. 1, citováno dle M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 41.

⁶⁷ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 317.

kontroloval ministr zemědělství Julius Ďuriš, přičemž upřednostňováni byli komunisticky smýšlející zájemci a byl otevřen i prostor pro korupci a kupování hlasů.⁶⁸

Ze strany státu byl kladen velký důraz především na odstranění všeho německého, tedy nejen lidí, ale i jejich zvyklostí, kultury, architektury. Hlavními hesly osídlování pohraničí se staly slovanská pospolitost a spolehlivost, nacionální, sociální a kulturní jednota. V pohraničí *„budou muset všichni vytvořit jednolitou pospolitost českých hraničářů, která bude mít stejné zájmy a stejný vyšší cíl... Stranou zůstanou jen ti, kdož nechťejí souhlasit s ideovou náplní života osvobozené republiky.“*⁶⁹

Klement Gottwald se ve svém projevu ve Znojmě 17. června 1946 k rozdělování majetku vyjádřil následovně: *„Hned od počátku jsme odmítli pokus provést osídlení pohraničí tak, aby noví zemědělci byli hned finančně zatíženi a byli nuceni platit vysoké ceny. Prosadili jsme, že budou za tuto půdu platit hodnotou, rovnající se jedno- až dvouročnímu výnosu této půdy... Ve zvláštních případech bude přidělována do vlastnictví i zdarma. Byly hlasy, které se vyslovovaly pro vyšší úplatu. Odmítli jsme je s poukazem na to, že osídlit pohraničí českými lidmi je zájmem státu a národa...“*⁷⁰

Přes veškerou snahu státu se znovuosídlení pohraničí nesetkalo s očekávaným úspěchem. Naděje na státní zisk ze zabaveného německého majetku se nenaplnily ani z 50%.⁷¹ Někteří odborníci jsou toho názoru, že odsun sudetských Němců způsobil Československu škody s dlouhodobými důsledky. Nedostatek schopných osídlenců v příhraničních oblastech nakonec vedl k zalesňování zemědělské půdy a postupnému zániku kdysi vzkvétajících vesnic.

3.3 Vnímání odsunu v české (československé) společnosti

Odsun Němců byl československou veřejností víceméně plně podporován, nesouhlasné hlasy se ozývaly jenom zřídka a zanikly ve všeobecném souhlasu, celé téma bylo silně emocionalizované. Hlavním důvodem podpory transferu byl názor, že pokud se má stát nadále bezpečně rozvíjet, musí se zbavit německého obyvatelstva. Známy český publicista Ferdinand Peroutka k odsunu poznamenal: *„Kdybychom*

⁶⁸ Tamtéž, s. 323.

⁶⁹ *Netřídme se!*, Stráž severu, I/69, 18. 8. 1945, s. 1, citováno dle M. SPURNÝ, Nejsou jako my, s. 40.

⁷⁰ *Výsledky voleb 1946* [online], 12. 4. 2013, dostupné z: <http://www.fronta.cz/dotaz/volby-1946-vitezstvi-ksc-a-odsun-nemcu>.

⁷¹ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 349.

*nedovedli využít této příležitosti, vyskytnuvší se jednou za tisíciletí, nezasluhovali bychom později ani soustrasti, kdyby se děje opakovaly.*⁷² Za účelem zvýšení svého vlivu na obyvatelstvo vyzdvihovaly jednotlivé politické strany svůj podíl na přípravě a realizaci odsunu, nejvíce však své zásluhy a podíl Sovětského svazu zdůrazňovala KSČ.⁷³ Po únorovém převratu nebylo téma odsunu tabu, spíše naopak, nebyl však žádný prostor k diskuzím, odsun byl jednoznačně uznán za správné, spravedlivé a logické řešení a kritici odsunu byli označováni za ochránce Němců a někteří byli dokonce trestáni.⁷⁴

Jedním z hlavních témat v souvislosti s odsunem byla činnost tzv. wehrwolfů, německých záškodníků, kteří na konci války působili v českém pohraničí. Údajně mělo jít o organizované německé podsvětí, které ohrožovalo české obyvatele, plošná organizace však v jejich podmínkách nebyla proveditelná. Na konci války se v pohraničí pohybovala spousta ozbrojených osob, nejen Němců, ale i Poláků, Ukrajinců, sovětských vojáků a spousta dalších. Incidenty jako střelba, požáry, exploze a různé nehody byly připisovány právě wehrwolfům, což mělo dokázat německé protičeské smýšlení a neochotu se vzdát a zároveň mělo leckdy také krýt skutečné motivy a pachatele.⁷⁵

Tematika odsunu se objevovala i v literatuře a ve filmu. Asi nejznámějším a v době komunismu velmi propagovaným literárním dílem je román *Nástup* od Václava Řezáce z roku 1951, který vykresluje poválečnou dobu v pohraničí, především jeho osídlování Čechy. Přestože se zde objevuje i postava německého antifašisty, obecně jsou zde Němci vylíčení „jako fašistický, agresivní a nelidský národ, na rozdíl od Čechů – ti jsou charakterizováni jako vstřícní, tolerantní lidé, kteří pro Němce udělali, co bylo v jejich silách.“⁷⁶ V románu je kladen důraz na prosazování komunistické ideologie a budování nové společnosti, zároveň je zde vytvářen obraz odsunu v rámci českého nacionalismu, tedy jako nutného a správného řešení.

⁷² *Hlavní potřeba*, Svobodné noviny, 7. 10. 1945, citováno dle H. FAJMON – K. HLOUŠKOVÁ a kol., *Konec soužití*, s. 15.

⁷³ Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, Praha 1991, s. 19.

⁷⁴ H. FAJMON – K. HLOUŠKOVÁ a kol., *Konec soužití*, s. 19.

⁷⁵ Adrian von ARBURG – Tomáš STANĚK (ed), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*, Středokluky 2011, s. 155.

⁷⁶ Michaela PEROUTKOVÁ, *Vyhánění. Jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*, Praha 2008, s. 47.

Podobně jako v románu *Nástup* byl prosazován názor, že odsun byl české společnosti prospěšný, bez transferu Němců by nebylo možné „vítězství dělnické třídy“. Bylo to antifašistické opatření a zabránilo upevnění pozic nejen německé, ale i české buržoazie. Národní revoluce byla prezentována jako základ revoluce socialistické. Byl kladen důraz na „třídní obsah“ realizace „antifašisticko-demokratických“ a „internacionalistických“ zásad v pokřiveném ideologicko-pragmatickém duchu.⁷⁷ Podle komunistického výkladu se díky odsunu osvobodilo pohraničí a otevřela se cesta k navrácení národního rázu a zajištění bezpečnosti republiky. Zároveň byly vyzdvihovány zásluhy prvních osídlenců.⁷⁸

Během návštěvy delegace NDR v Československu v červnu 1950 byly sjednány dohody o hospodářské a kulturní spolupráci. Výsledkem jednání byla také Společná deklarace vlády ČSR a Prozatímní vlády NDR, kde je zmíněn i odsun sudetských Němců: „*Oba naše státy nemají žádných územních nebo hraničních nároků a jejich vlády zdůrazňují, že provedený odsun Němců z Československé republiky je nezměnitelný, spravedlivý a definitivně vyřízený.*“ Tehdejší předseda vlády Antonín Zápotocký k tomuto bodu řekl, že: „*Tato závažná věta deklarace mohla být vzájemně podepsána jedině v důsledku velikých změn a převratů, které byly v obou zemích uskutečněny.*“⁷⁹

Jakási změna v přístupu komunistů k odsunu byla ale patrná. Přestože byl odsun stále považován za správné řešení, nebylo již zmiňováno historické právo na odsun, porážka Germánů, odčinění Bílé hory a útlaku Habsburků, ale například v oficiální brožuře *Národnostní otázka v lidově demokratickém Československu* z roku 1956 je napsáno: „*Je pochopitelné, že řešení otázky německé menšiny odsunem bylo tvrdé. Postihlo i mnoho lidí, kteří se neprovinili ničím jiným, než že aktivně nebojovali proti fašismu.*“⁸⁰ Rozhodně však nemělo být zpochybňováno dosavadní stanovisko a podpora odsunu KSČ, v mnoha projevech a článcích se objevuje tvrzení, že „*důsledné uplatňování zásad proletářského internacionalismu nemůže být za žádných okolností vykládáno jako revise politiky, která byla proti obyvatelstvu německé národnosti*

⁷⁷ T. STANĚK, *Odsun Němců*, s. 20.

⁷⁸ Iva HEROLDOVÁ, *Vesnice v pohraničí* [online], 12. 4. 2013, dostupné na: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/6/psalo-se-v-das-pred-40-lety/>.

⁷⁹ *Projev předsedy vlády Antonína Zápotockého*, Rudé právo, 24. 6. 1950.

⁸⁰ Citováno dle M. SPURNÝ, *KSČ a „naši Němci“ (1945-1955)*, in: A. von ARBURG – D. KOVAŘÍK – T. DVOŘÁK a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo*, s. 276.

uplatňována v roce 1945 až 1948“.⁸¹ Tyto změny v postoji KSČ se projeví v přístupu ke zbylým „domácím“ Němcům, jak již bylo zmíněno výše. Zároveň však byly pro stranu velmi problematické, snažila se balancovat mezi dvěma cíli. Na jedné straně chtěla podporovat český nacionalismus, na druhé straně se snažila o vytvoření integrované společnosti, což vytváří jistý nesoulad v komunistické politice a přístupu k Němcům a odsunu.⁸²

3.4 Vnímání sudetského Němce v české (československé) společnosti v prvních letech po odsunu

Vztah československé společnosti k odsunutým Němcům byl rozdělen na dva odlišné postoje, což bylo dáno vznikem dvou odlišných německých států – Spolkové republiky Německo (SRN) vyhlášené 7. září 1949 a Německé demokratické republiky (NDR) vyhlášené 7. října 1949. Byl vytvářen dvojí obraz sudetských Němců. Ti, kteří odešli do sovětské okupační zóny, byli prezentováni jako „ti šťastnější“, kterým se dostalo zázemí a podařilo se jim integrovat. Ti, kteří však byli odsunuti do amerického pásma, byli naopak vykreslováni jako revanšisté. V české společnosti neustále přetrvávaly obavy z návratu odsunutých Němců, proto bylo s uspokojením přijato vyjádření místopředsedy vlády NDR Waltera Ulbrichta pronesené u příležitosti československého státního svátku 28. října 1949: „*Vůbec pro nás neexistují otázky hranic nebo otázky národnostně politické, které by měly být ještě řešeny. Českoslovenští Němci... byli přijati v Německu jako rovnoprávní občané a našli tam svůj domov.*“⁸³

NDR se v otázce Němců odsunutých z Československa vymezovala proti západnímu Německu, náměstek předsedy prozatímní vlády NDR Walter Ulbricht během svého projevu v Praze 23. června 1950 v souvislosti s deklarací ČSR a NDR prohlásil, že: „*Po uskutečnění přesídlení Němců z Československa spatřuje naše vláda svůj první úkol v tom, aby udělala vše, aby tito Němci se mohli věnovat pokojné práci a aby mohli v Německu žít za normálních podmínek. Naproti tomu v západním Německu nedopřávají váleční paliči přesídlencům klidu. Nedávají jim práci, nezacházejí s nimi*

⁸¹ M. SPURNÝ, *KSČ a „naši Němci“ (1945-1955)*, in: A. von ARBURG – D. KOVAŘÍK – T. DVOŘÁK a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo*, s. 277.

⁸² Tamtéž, s. 278.

⁸³ Citováno dle T. STANĚK, *Německá menšina*, s. 97.

*jako s rovnoprávními občany, aby je mohli štvát tím snadněji proti Československé republice, aby mohli z nich udělat žoldnéřské vojsko amerického imperialismu.*⁸⁴

Pozdější zmínky o Němcích v komunistickém tisku se stále drží zavedeného vzoru. Často je zmiňována spolupráce s NDR, její mírumilovnost a snaha o sjednocení Německa pod komunistickým vedením. Frekventované je i téma „vyzbrojování“ západního Německa podporované USA, které je stavěno do protikladu k mírovým snahám Německa východního. O sudetských Němcích odsunutých do americké okupační zóny, především do Bavorska, se autoři článků vyjadřují jako o revanšistech, jejichž volání po odplatě je rovněž podporováno západními mocnostmi.

⁸⁴ *Projev náměstka předsedy prozatímní vlády NDR Waltera Ulbrichta, Rudé právo, 24. 6. 1950.*

4. Sudetští Němci v Německu

4.1 Problémy s odsunutými Němci a snaha o jejich řešení

Do Německa v prvních letech po válce přišlo z východních oblastí postupně téměř 13 milionů odsunutých Němců, kteří neměli prakticky žádný majetek ani prostředky pro své zabezpečení. Německé hospodářství stagnovalo nejen kvůli válečným výdajům, ale také proto, že vítězné mocnosti nechaly demontovat většinu průmyslových zařízení. V důsledku plošného bombardování spojeneckým letectvem byla poničena spousta německých měst a mnoho lidí přišlo o své domovy. Hrozila radikalizace obyvatelstva a Spojenci se obávali, že odsunutí Němci se budou chtít pomstít za utrpené křivdy a násilím se budou dožadovat návratu do vlasti. Tyto obavy se ale nenaplnily, protože již několik let po založení obou německých republik byli obyvatelé z východních oblastí víceméně integrováni a byli zabezpečeni alespoň na úrovni existenčního minima, k čemuž svou pílí a snahou také často sami přispěli.

Ačkoli vítězné mocnosti transfer schválily, nepodnikly téměř žádná preventivní opatření pro řešení očekávaných problémů. Předpokládaly, že Němci nastalou situaci nějak zvládnou sami, to však vedlo k mnoha úmrtím na následky hladu, podvýživy a nemocí.⁸⁵

4.1.1 Německá společnost

Po odsunu na západ již sice měli vyhnanci to nejhorší za sebou, jejich situace ale zdaleka nebyla záviděníhodná. Setkávali se s odmítáním, pohrdáním a neochotou poskytnout pomoc, v některých případech museli čelit až nenávisným útokům. Domorodci často nechtěli věřit, že mnoho z nově příchozích bylo ve svých starých domovech poměrně majetných a měli dobré společenské postavení. Nyní neměli někteří téměř ani co jíst, byli naprosto bez prostředků a ve zcela neznámém a nepřátelském prostředí, neuměli se vyrovnat s minulostí a přizpůsobit se novým okolnostem a měli jediné přání: vrátit se domů.

⁸⁵ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 373.

Všemožné pohromy a delikty jako zavlčení obtížného hmyzu do Německa, krádeže, nárůst počtu nemanželských dětí a podobně, byly připisovány odsunutým Němcům, přestože s nimi neměli nic společného.⁸⁶

Odmítavé chování německé společnosti je jednoduše vysvětlitelné. Všichni byli rádi, že přežili válku a uchránili alespoň část svého majetku a nyní se o něj nechtěli s nikým dělit nebo živit někoho, o kom nic nevěděli. Navíc nově příchozí ani nepovažovali za Němce, protože mluvili různými nářečím, byli jiného vyznání (katolíci mezi protestanty nebo i naopak), měli jiné zvyky a kulturu. Jako Němci nebyli někteří vysídlenci vnímáni ještě v 50. a 60. letech a byli stále častováni opovržlivými nadávkami především příslušníky nižších společenských vrstev.

Západní mocnosti chtěly nejen přimět místní obyvatele, aby mezi sebe přijali nově příchozí a brali je jako příslušníky německého národa, ale snažily se také přesvědčit vysídlence, že jsou zde již navždy a měli by podporovat výstavbu nového demokratického Německa.⁸⁷

Pro začlenění nových obyvatel mezi ty původní proto musela německá společnost, především na venkově, projít velkými změnami, které ale vedly k jejímu rozvoji. *„Cizinci přicházející na venkov vtrhli do doposud relativně homogenní společnosti. Jejich odlišnost způsobila zánikání tradičních sociálních hranic a zvýraznění protikladů. Příchodem vyhnanců se tvář západního a středního Německa změnila v míře do té doby nevídané. Zásadně přispěli k deprovincializaci, sekularizaci a urbanizaci Německa, působili jako důležitý faktor jeho modernizace.“*⁸⁸

S odmítáním a nedůvěrou se ale vysídlenci nesetkali jenom v západních okupačních zónách, situace byla obdobná i v sovětské zóně. Všichni si přáli, aby nezvaní noví obyvatelé odešli a nechtěli s nimi nic mít, natož se s nimi o něco dělit.

4.1.2 Bytová situace

Na základě chybějících ubytovacích kapacit se výrazně zvýšil počet lidí bez domova. Spojenci předpokládali, že problémy se podaří vyřešit „přirozeným“ způsobem, totiž, že mnoho vysídlených Němců bez domova nepřežije první poválečnou

⁸⁶ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 61.

⁸⁷ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 387.

⁸⁸ Reiner SCHULZE, *Zuwanderung und Modernisierung – Flüchtlinge und Vertriebene im ländlichen Raum*, in: Klaus J. BADE (ed.), *Neue Heimat im Westen*, Münster 1990, s. 95, citováno dle A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 16.

zimu. Zima přelomu let 1945/1946 však byla relativně mírná, proto se tyto naděje nenaplnily v předpokládaném rozsahu.⁸⁹

Pro zlepšení špatné bytové situace byly pro ubytovávání využívány protiletecké kryty, bývalé zajatecké a koncentrační tábory. To však částečně vedlo k vytváření uzavřených skupin odsunutých Němců a u mnoha těchto jedinců také k demoralizaci a ztrátě hodnot. Tyto tábory existovaly ještě v 50. letech. V uprchlickém táboře v areálu bývalého koncentračního tábora v Dachau, kde byly umístěny 2 000 odsunutých Němců, se mezi ubytovanými brzy začal rozvíjet aktivismus. Podle vzoru tábora v Dachau proběhla na protest proti špatným životním podmínkám v srpnu roku 1948 sedmidenní stávka formou hladovky i v ostatních bavorských táborech, podílelo se na ní 72 000 obyvatel táborů. V roce 1953 se pro obyvatele tábora v Dachau podařilo postavit nové byty, takže mohli tábor konečně opustit. Byli však nahrazeni sudetskými Němci z Československa, proto byl tábor v Dachau s konečnou platností uzavřen až v roce 1965.⁹⁰

Mimo tábory se pak odsunutí Němci usazovali většinou na okrajích měst, kde budovali své satelity. Vzniklo několik stavebních družstev, která se na nové výstavbě podílela. Stavba společných sídlišť stranou od místních obyvatel však ztěžovala integraci a cestu k vzájemnému kontaktu a porozumění. Obyvatelé satelitů se vraceli ke svým zvykům a tradicím, pořádali kulturní akce, mluvili nářečím, takže na místní obyvatele působili opravdu jako cizinci. Na druhou stranu si budovali svoji novou identitu a život ve vlastní komunitě podporoval rozvoj soudržnosti. Větší čtvrti nebo samostatná sídliště jsou označována jako „Vertriebenenstädte“, města vyhnanců, která byla vytvářena na místě táborů nebo bývalých továrních komplexů, kde byli odsunutí Němci ubytováni. Ve spolkové zemi Severní Porýní-Vestfálsko (Nordrhein-Westfalen) byla na místě muničního skladu wehrmachtu na základě církevního stavebního projektu zbudována obec Espelkamp. Zde se ale noví obyvatelé opět setkávali s nepřátelstvím a především závistí místních, protože domy vysídlenců byly lepší než ty jejich. Postupem času se však tato nevráživost otupila. Tato nově založená města, která vznikala především v Bavorsku, však zdaleka nebyla masovou záležitostí.

Pro zlepšení bytové situace vysídlenců jim byly přidělovány zabavené obytné prostory místních obyvatel, což bylo sice provizorní řešení, ale do roku 1947 bylo

⁸⁹ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 375.

⁹⁰ Tamtéž, s. 383.

v sovětské okupační zóně díky tomuto opatření ubytováno 80% odsunutých Němců.⁹¹ Ačkoliv se zde pomalu budovaly i nové byty pro vysídlence, jejich kvalita nebyla příliš velká. Zatímco ve Spolkové republice se především díky Marshallovu plánu začal realizovat velký stavební program, v NDR byli vysídlenci nadále odkázáni na přerozdělování bytových prostor.

Noví obyvatelé sovětské zóny měli však proti vysídlencům v zónách západních výhodou v otázce zisku půdy. V roce 1945 zde byla provedena půdní reforma, jejímž primárním cílem sice nebyla pomoc nemajetným občanům, ale díky vyvlastnění velkostatkářů bez náhrady se v letech 1945-1950 asi 91 000 vysídlenců podařilo získat tzv. nové hospodářství o velikosti osmi hektarů a stali se z nich „přesídlenci - noví rolníci“.⁹² Mnoho ze zabavených pozemků však přerozděleno nebylo a stalo se „lidovým vlastnictvím“. V západních zónách byly veškeré pokusy o půdní reformu odmítnuty, některá opatření byla provedena jen ve Šlesvicku-Holštýnsku.⁹³

4.1.3 Nezaměstnanost

Dalším důležitým problémem byla vysoká nezaměstnanost v řadách odsunutých Němců, kteří byli při hledání práce diskriminováni a pokud zaměstnání skutečně získali, jejich mzda zdaleka nedosahovala stejné výše jako mzda místních obyvatel. Na pracovním trhu byli znevýhodňováni a v některých případech byli ze strany úřadů až šikanováni.

V letech 1945-1947 byli nově příchozí obyvatelé rozmisťováni především podle ubytovacích kapacit, takže se mnozí dostali na místa, kde nemohli uplatnit své schopnosti a znalosti ze svých původních povolání. Zvláště problematická byla situace sudetských Němců, kteří v Čechách pracovali většinou v oblasti průmyslu. Vyhnanec byli proto často odkázáni na vzájemnou spolupráci, v rámci svých bydlišť si vytvářeli vlastní pracovní místa, často se věnovali řemeslům, která provozovali ve svých bývalých domovech. Následkem toho vzniklo také několik již zmiňovaných tzv. měst vyhnanců. Příkladem nové obce sudetských Němců je Neugablonz v Bavorsku, který vytvořili bývalí obyvatelé Jablonce nad Nisou (Gablonz). Toto město vzniklo v blízkosti města Kaufbeuren na ploše bývalé muniční továrny, kde byli jeho tvůrci

⁹¹ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 244.

⁹² Tamtéž, s. 245.

⁹³ Tamtéž, s. 245-246.

ubytování. V Československu pracovali jako skláři a šperkaři a tomuto řemeslu se věnovali i v Bavorsku. Jejich práce jim brzy přinesla zisky, ze kterých mohli začít budovat svůj nový domov.⁹⁴

V pracovní sféře byli vysídlenci ceněni pro své znalosti a byla jim připisována píle a bezkonfliktnost (na rozdíl od západoněmeckých dělníků). Podle výzkumu z poloviny 50. let se velká většina odsunutých lékařů a zubařů v novém prostředí (v SRN) opět vrátila ke své praxi, to však neznamená, že byli uznávaní, starousedlíci jejich služby často využívali jen v nouzi. Totéž se týkalo i řemeslníků, kteří byli také až „druhou volbou“, zákazníci si ale mohli získat právě svou píli a spolehlivostí.⁹⁵

4.2 Integrace odsunutých Němců do německé společnosti

Na začátku, když začali odsunutí Němci přicházet, nebylo jasné, jakým způsobem by se měla organizovat pomoc pro tyto nové obyvatele. Především pro ně bylo třeba zajistit ubytování, potraviny a práci, posléze také vzdělání pro děti a mladistvé a sociální péči. To všechno nebylo v silách žádné charitativní organizace, proto se tohoto úkolu musela ujmout státní správa.

Přes mnohé rozdíly a nepříliš dobrou spolupráci mezi sovětskou a zónou a západními zónami se všechny čtyři hlavní vítězné státy snažily vypořádat se s problémem podobným způsobem, to znamenalo v první řadě pokud možno rovnoměrně rozmístit nově příchozí obyvatele v jednotlivých zemích. V sovětské zóně panoval ještě větší chaos než v ostatních zónách, protože právě sem přicházela většina uprchlíků a vyhnanců z východních zemí. Proto bylo mnoho těchto lidí deportováno dále do západních zón, například uprchlíci ze Saska se plavili po toku Labe do britské okupační zóny.⁹⁶

4.2.1 NDR

Představitelé Německé demokratické republiky hovořili o úspěšné integraci přesídlených Němců, ve skutečnosti však šlo o radikální nucenou asimilaci. Proto z východního Německa nejsou ani v současnosti slyšet žádné výrazné sudetoněmecké

⁹⁴ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 384.

⁹⁵ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 109-111.

⁹⁶ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 378.

hlasy, ani zde neexistují žádné skupiny nebo landsmanšafty odsunutých Němců. Přesto se zde bezprostředně po odsunu objevily stejné problémy jako v západních okupačních zónách. K dubnu 1949 bylo v sovětské okupační zóně registrováno 4 312 288 vyhnanců, což činilo 24,2% celkového počtu obyvatel.⁹⁷ Stejně jako „na západě“ zde nebyli vítáni, setkávali se s nesouhlasem, odmítáním a diskriminací a jejich hlavním cílem byl návrat zpátky domů. Sovětská okupační zóna bezprostředně sousedila s územími, odkud většina z nich přišla, tzn. nynější západní Polsko a severní Čechy), proto se usazovali většinou blízko hranic s těmito územími a doufali v brzký návrat.

Sovětský svaz prosazoval a požadoval úplnou integraci odsunutých Němců do východoněmecké společnosti, možnost návratu neexistovala, protože na základě kolektivní viny musí všichni Němci pykat za činy nacionálního socialismu, což znamenalo i to, že místní obyvatelé se o nově příchozí musí postarat a rozdělit se s nimi o svůj majetek.

Integrace odsunutých Němců v NDR byla méně úspěšná než v západním Německu především kvůli horší hospodářské situaci. Mnoho z nich proto odešlo do západní části Německa, dokud to ještě bylo možné. Vedle nižšího životního standardu byla důvodem k opuštění NDR především vzrůstající moc komunistické strany a uplatňování represivních opatření. *„Proces přijetí a usazování uprchlíků byl dlouhý, dodnes zčásti neuzavřený, napjatý a mnohokrát také neúspěšný, nebyl v žádném případě nezlomným úspěchem. Přízpůsobení a změny vyžadoval nejen od nové přibývajícího obyvatelstva, ale stejnou měrou i od místních.“*⁹⁸

V důsledku mimořádného zatížení sovětské zóny zde na základě iniciativy sovětské vojenské správy vznikly první organizace pro začleňování odsunutých Němců do společnosti. Centrální správa pro německé přestěhovalce byla založena v září 1945 a měla vytvářet registr odsunutých Němců, rozdělovat je do jednotlivých zemí sovětské zóny a zabezpečit jejich integraci a asimilaci do východoněmecké společnosti.⁹⁹ Od podzimu 1946 do roku 1949 byla vyplácena jednorázová „přesídlenecká podpora“ pro práce neschopné a potřebné odsunuté Němce. Ta však neměla očekávaný účinek,

⁹⁷ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 239.

⁹⁸ R. SCHULZE, *Zuwanderung und Modernisierung*, in: K. J. BADE (ed.), *Neue Heimat*, s. 95, citováno dle A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 15-16.

⁹⁹ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 378-379.

protože čtvrtina obyvatelstva byla z podpory vyloučena, příspěvky byly nízké a projevila se i poválečná devalvace měny.¹⁰⁰

8. srpna 1950 byl vedením NDR schválen „Zákon k dalšímu zlepšení situace bývalých přesídlenců“, který deklaroval pomoc, poskytování půjček pro nově začínající zemědělce a řemeslníky a zabezpečení praceneschopných a potřebných odsunutých Němců. Východoněmecký tisk v souvislosti s tímto zákonem prorokoval: „*Nový zákon odsune pojem „přesídlenec“ mezi archaismy, protože po jeho realizaci již mezi starými a novými občany nebude žádný rozdíl. To je cíl, který byl v mnoha vsích a městech dosažen již dnes.*“¹⁰¹ Tento zákon byl prováděn až do roku 1953 a co se týče okamžité materiální pomoci, byli na tom odsunutí Němci v sovětské okupační zóně jednu dobu lépe než v západních zónách.¹⁰² Pomoc praceneschopným přesídlencům primárně sledovala usnadnění jejich integrace, protože pro ně představovala větší problém, než pro ostatní.

Na přelomu let 1949/1950 se v propagandě SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) stále častěji objevoval názor, že touha po návratu do vlasti se vlastně rovná popření hranice na Odře a Nise, což značí nepřátelský postoj ke státu, Sovětskému svazu, nesouhlas s poválečným uspořádáním a snahu vyvolat válku. V zájmu zachování míru se proto odsunutí Němci museli vzdát své staré vlasti. Trvání na starém domovském právu bylo stále častěji kriminalizováno, policejně stíháno a soudně trestáno. Pokusy o vytvoření vysídleneckých organizací byly rovněž považovány za činnost ohrožující mír a za spiknutí proti státní moci.¹⁰³ Z obavy ze znevýhodňování nebo pronásledování se odvážilo stále méně odsunutých Němců vyžadovat návrat do vlasti nebo se o něm jenom zmiňovat. Integrace byla tedy podmíněna nejen pracovním nasazením, ale i politickou přizpůsobivostí.¹⁰⁴

Některým novým obyvatelům NDR se přesto podařilo víceméně zachovat svoji národní identitu. Jako příklad poslouží bývalí obyvatelé Jablonce nad Nisou, kteří se stejně jako jejich kolegové v Bavorsku pokusili o obnovu sklářského a šperkařského řemesla i v nových domovech. U Jüterbogu v Braniborsku vybudovali vesnici Zinna, v roce 1949 přejmenovanou na Neuheim (Nový domov), a založili zde bižuterní

¹⁰⁰ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 241-242.

¹⁰¹ *Tägliche Rundschau*, 9. 9. 1950, citováno dle Manfred WILLE, *Vertriebenenpolitik der SED*, in: *Geglückte Integration? Spezifika und Vergleichbarkeiten der Vertriebenen-Eingliederung in der SBZ/DDR*, München 1999, s. 102. (překlad V. H.)

¹⁰² A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 239.

¹⁰³ M. WILLE, *Vertriebenenpolitik der SED*, in: *Geglückte Integration?*, s. 103.

¹⁰⁴ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 250.

družstvo. Pro místní lidi zůstali ale cizinci a na rozdíl od ostatních vysídlenců se chovali sebevědomě až povýšeně. Další skupina jabloneckých Němců se usadila v Durynsku, kde s podporou země v prosinci 1945 vytvořili tzv. družstvo přesídlenců Bijou. Schmuck und Glaswaren eGmbH (Bižuterie. Šperky a skleněné zboží, s. r. o.), jehož produkty se setkaly s úspěchem, později byl však zasažen vlnou vyvlastňování a nucené kolektivizace.¹⁰⁵

Navenek se NDR v otázce Němců odsunutých z Československa vymezovala proti západnímu Německu, náměstek předsedy prozatímní vlády NDR Walter Ulbricht během svého projevu v Praze 23. června 1953 prohlásil, že: „*Po uskutečnění přesídlení Němců z Československa spatřuje naše vláda svůj první úkol v tom, aby udělala vše, aby tyto Němci se mohli věnovat pokojné práci a aby mohli v Německu žít za normálních podmínek. Naproti tomu v západním Německu nedopřávají váleční paliči přesídlencům klidu. Nedávají jim práci, nezacházejí s nimi jako s rovnoprávními občany, aby je mohli štvát tím snadněji proti Československé republice, aby mohli z nich udělat žoldnéřské vojsko amerického imperialismu*¹⁰⁶.“ Byl podporován dvojí obraz sudetských Němců. Ti, kteří byli odsunuti do amerického pásma, byli vykreslováni jako revanšisté. Naopak ti, kteří se dostali do sovětské okupační zóny, byli prezentováni jako ti, kterým se dostalo zázemí a podařilo se jim integrovat. Veškerá diskuse o odsunutých Němcích tímto končila a jakékoliv zmínky o bývalých domovech byly tabu. Vysídlenci se čím dál více stahovali do svého soukromí a s novou vlastí se příliš neidentifikovali, „*byli odsouzeni k mlčení a sami se stali zamlčovanými*“¹⁰⁷. Integrace tedy zdaleka nebyla tak úspěšná, jak bylo prezentováno a jak by se navenek zdálo.

4.2.2 SRN

V západních zónách se podle sčítání z roku 1946 vyskytovalo asi šest milionů vysídlenců, při sčítání v roce 1950 to bylo dokonce osm milionů.¹⁰⁸ Integrace nových obyvatel do původní společnosti se zde z různých důvodů podařila lépe než ve východním Německu. Ve většině případů si vysídlenci zachovali svou starou, i když rozhodně ne původní, identitu a mohli ji také svobodně projevovat. Nelze tedy hovořit

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 258-261.

¹⁰⁶ Projev náměstka předsedy prozatímní vlády NDR Waltera Ulbrichta, Rudé právo, 24. 6. 1950.

¹⁰⁷ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, 270.

¹⁰⁸ E. HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém*, s. 89.

o asimilaci, přesto se jim v novém prostředí podařilo dobře zakořenit a nalézt nový domov. Samozřejmě to ale neznamená, že by se nemuseli potýkat s problémy.

R. M. Douglas vysvětluje skutečnost, že odsunutí Němci se politicky nijak výrazně neradikalizovali, ale naopak se do německého společenského a politického systému dobře integrovali, následujícími argumenty:

- a) Funkcionáři zastupující vysídlence byli relativně umírnění, v srpnu 1950 dokonce prosadili dokument „Charta der deutschen Heimatvertriebenen“, ve kterém se zříkají pomsty a odplaty (ne však práva na odškodnění), zároveň zdůrazňují právo na vlast a požadují, aby měli stejná práva jako ostatní Němci, a to nejen podle zákona, ale i ve skutečnosti.
- b) Německé hospodářství se rychle vzpamatovalo z utrpených škod, což vedlo ke zlepšení životních podmínek. V důsledku „hospodářského zázraku“ se v polovině 50. let rychle snižovala nezaměstnanost také v řadách odsunutých Němců a jejich spokojenost zvyšovaly i různé sociální programy.
- c) Ve střední a východní Evropě, tedy v zemích, odkud byli Němci odsunuti, zvítězil komunismus, proto již návrat do původní vlasti nebyl tak atraktivní.
- d) K integraci odsunutých Němců přispěla i obratná, někdy až úskočná, politika spolkového kancléře Adenauera, který je získával na svou stranu v neposlední řadě i myšlenkou finančního odškodnění obětí odsunu a dalších Němců, kteří ve válce přišli o svůj majetek, jehož uskutečnění bylo možné především díky Marshallovu plánu. Kromě toho byly díky zákonu „Fremdrentengesetz“ sociálně zabezpečeny i starší generace odsunutých. Dále byla novým obyvatelům poskytována pomoc v oblasti vzdělávání a byly jim poskytovány výhodné hypotéky.

Již brzy po válce začala diskuse o vyrovnání břemen (Lastenausgleich), protože vysídlení Němců lze považovat za velké hromadné vyvlastnění. Vyrovnání mělo vést k spravedlivému rozdělení majetku, který nebyl poškozený válkou, mezi majetné a ty, kteří o všechno přišli. To samozřejmě vyžadovalo velkou solidaritu národa. Měnová reforma, která proběhla 20. června 1948, však strukturu obyvatelstva a válečné škody nijak nerefletovala, naopak ti, kteří neměli téměř nic, přišli i o své skromné úspory. Vyrovnání břemen se tedy jevilo jako nutný krok.¹⁰⁹

¹⁰⁹ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 113.

Při jednáních o zákonu o odškodnění se střetly dva názory na jeho výši. Konzervativci a liberálové zastávali názor, že při odškodnění by měl být zohledněn ztracený majetek, sociální demokraté naopak prosazovali odškodnění formou rovných sociálních dávek. Nejnutnější opatření pro zabezpečení nemajetných Němců řešil tzv. zákon o okamžité pomoci (Soforthilfgesetz) z 8. srpna 1949, podle něhož měli občané nepoškození válkou odvádět poplatek na okamžitou pomoc nezaopatřených osob.¹¹⁰

Zákon o vyrovnání břemen (Lastenausgleichgesetz) vešel v platnost až 1. září 1952 jako doplnění předchozího zákona. Ti, kteří měli majetek, měli jeho polovinu odvést na okamžitou pomoc, odvod bylo možné splácet dlouhodobě v časovém horizontu až třiceti let.¹¹¹ Zmírnily se tak citelné zásahy do majetkových poměrů. Ve výsledku se tak majetným lidem většinou podařilo zachovat své jmění v nezměněné podobě a odvody byly nakonec nižší, než se očekávalo. V 50. letech činily odvody na okamžitou pomoc asi 5% z celkového objemu daňových příjmů státu.¹¹² Tato finanční podpora nicméně nastartovala ekonomiku ve všech oblastech západního Německa a podpořila sociální a ekonomické začlenění odsunutých Němců do společnosti.

Vyrovnání bylo provázeno kritickými a nesouhlasnými hlasy. Mnoho domácích Němců považovalo odškodňování za příliš velkorysé, pro vysídlence ale bylo jako kapka v moři. Příspěvky se nevyplácely podle ztraceného majetku, ale představovaly jenom pomoc do začátku. Nejhůře na tom byli bývalí sedláci, protože půdy se přerozdělování netýkalo, proto se museli přeorientovat na jiné povolání, nebo zůstávali nezaměstnaní, což se následně odrazilo i na výši jejich důchodu. Výrazné radikalizaci a nepokojům mezi obyvatelstvem však zabránil rychlý hospodářský vzestup.

Roku 1953 byl Spolkovým sněmem schválen tzv. Spolkový zákon o vyhnancích, který rozlišoval několik skupin vyhnanců. Ti, kteří měli k 31. 12. 1937 trvalé bydliště v oblastech, ze kterých po válce utekli nebo byli vystěhováni, získali statut vyhnance z domova (Heimatvertriebene), díky němuž pak mohli žádat o materiální podporu. Tento statut byl ale problematický a docházelo i k jeho zneužívání pozdějšími českými emigranty s německými předky.¹¹³

¹¹⁰ Tamtéž, s. 119.

¹¹¹ Tamtéž, s. 121.

¹¹² Tamtéž, s. 122.

¹¹³ E. HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém*, s. 89-90.

Kromě materiálního zabezpečení a řešení sociálních problémů bylo důležité i zapojení odsunutých Němců do politického života. Lidé pocházející ze stejných oblastí chtěli udržovat vzájemné kontakty, budovali vlastní sociální sítě a na politické úrovni chtěli usilovat o návrat do vlasti. Tyto aktivity však byly až do roku 1948 z obavy z radikalizace a vytváření uzavřených komunit zakazovány. Po jejich povolení však byly zakládány četné politicky činné zájmové skupiny odsunutých Němců. Tak začaly vznikat různé landsmanšafty a v lednu roku 1950 došlo i k vytvoření společného „bloku vysídlenců“. Ten však nebyl příliš jednotný, jednotliví zástupci se mezi sebou nemohli shodnout a nezískal takovou podporu jako landsmanšafty, které měly v polovině 50. let již 1,5 milionu členů¹¹⁴, takže byl z centra politického dění brzo vytlačen křesťanskými stranami CDU a CSU. Odsunutí Němci se ale na politickém životě významně podíleli jako voliči. Také díky těmto novým voličům se Konradu Adenauerovi podařilo zvítězit ve volbách, protože se zavázal k zastupování jejich zájmů a snažil se je uchlácholit, ačkoliv v té době již věděl, že jejich přání moci se navrátit do svých starých domovů je neuskutečnitelné. Podobnými planými sliby se neoháněl jenom Adenauer, ale následně také další politické strany, například také člen SPD Willy Brandt.¹¹⁵

Důležitými faktory integrace nebyly jen materiální zabezpečení a sociální a politické začlenění, ale důležitou roli hrála i kultura. Skutečnost, že si odsunutí Němci mohli ponechat část své kultury, zmírňovala stres z akulturace. Nejde tedy o asimilaci, neboli celkovém splynutí s kulturou hostitelské země, ale právě proto, že vysídlenci v SRN nemuseli potlačovat vlastní identitu, podařilo se jim se svým osudem lépe vyrovnat a díky tomu i lépe splynout s německou společností.

V důsledku rychlé hospodářské obnovy SRN došlo již v 50. letech k nedostatku pracovních sil. Tento problém byl v 60. letech vyřešen příchodem pracovníků (gastarbeiterů) z Turecka, kteří po odsunutých Němcích brzy převzali roli menšiny. Teprve tento mezník mohl završit úplnou integraci poválečných uprchlíků a vyhnanců.

¹¹⁴ R. M. DOUGLAS, *Ordnungsgemäße Überführung*, s. 391.

¹¹⁵ Tamtéž.

4.3 Vznik sudetoněmeckých organizací

Při prvních pokusech o sdružování sudetských Němců hrála důležitou roli církev. Na začátku byla hlavní náplní činnosti formujícího se sudetoněmeckého hnutí sociální a humanitární pomoc. Již v červnu 1945 bylo založeno Pomocné středisko pro uprchlíky ze sudetských území (Hilfsstelle für Flüchtlinge aus den Sudetengebieten), které se zabývalo řešením tíživé situace uprchlíků a vysídlelců a zároveň se již začalo profilovat politicky. Toto středisko však bylo nedlouho po svém vzniku rozpuštěno, především kvůli zákazu vytváření vysídleneckých organizací v americké a britské okupační zóně, a také proto, že sudetští Němci požadovali právo na sebeurčení, zásadně odmítali transfer a vystupovali proti ČSR, což vyvolalo nesouhlas československé vlády.¹¹⁶

Po rozpuštění organizační jednotky vysídlelců začaly vycházet tištěné bulletiny „Heimatbriefe“ zaměřující se na bývalé obyvatele konkrétních měst a oblastí, které jsou považovány za předchůdce vysídleneckého tisku. Další pokusy o vznik sudetoněmeckých organizací byly většinou pokusem o obnovu starých sdružení fungujících v předválečné době v Československu. Důležitým krokem proto bylo rozhodnutí vysídlených katolíků založit organizaci novou. V lednu 1946 byla v Mnichově založena organizace *Ackermann-Gemeinde*, pojmenovaná podle středověkého spisu *Oráč z Čech* (Ackermann aus Böhmen), která navazovala na tradici Křesťansko-sociální německé strany¹¹⁷. Postupně s uvolňováním zákazu vzniku vysídleneckých organizací formulovala Ackermann-Gemeinde své hlavní teze, které odrážely tehdejší situaci: „*Vyhnáním z naší staré vlasti, která nám byla po staletí domovem, se nám stalo to nejhorší bezpráví... Našeho práva na vlast se nikdy nevzdáme. Rozhodně však odmítáme všechny iluze slibující brzký návrat do vlasti nebo takové představy, které dokonce v této souvislosti doufají ve třetí světovou válku.*“¹¹⁸ Vinu za válku a všechny tragické události připisuje vyhrocenému nacionalismu, přičemž odpovědnost nesou obě strany, česká i německá.

Po zrušení zákazu vysídleneckých spolků americkou správou dochází k obratu a zakládání organizací je naopak podporováno. Sudetoněmecký landsmanšaft se opírá

¹¹⁶ Emil HRUŠKA, *Sudetoněmecké kapitoly*, Praha 2008, s. 210.

¹¹⁷ Václav HOUŽVIČKA, *Návraty sudetské otázky*, Praha 2005, s. 318-319.

¹¹⁸ Franz OLBERT, *Cesta ke smíření* (prameny k dějinám sudetoněmecké otázky). Praha 1992, s. 24-25, citováno dle V. HOUŽVIČKA, *Návraty*, s. 318-319.

především o následující dva dokumenty: tzv. Prohlášení o ochraně prvního německého Spolkového sněmu ze 14. července 1950, které protestovalo proti smlouvě mezi NDR a ČSR, kde byl odsun uznán jako spravedlivý a neodvolatelný, a tzv. Listina k patronátu Bavorska nad sudetoněmeckou národnostní skupinou ze 7. listopadu 1962.¹¹⁹ Největší podpory se sudetským Němcům dostalo právě v Bavorsku, které je Čechám nejbližší a kde byli poměrně hojně zastoupeni. Patronát nad sudetskými Němci deklarovalo Bavorsko již v roce 1954 a prohlásilo je také za čtvrtý bavorský kmen.¹²⁰ Žádná jiná skupina uprchlíků a vysídlenců nebyla na území jedné německé oblasti tak silně zastoupena a není tak výrazně reprezentována.

Touhu po vzájemném setkávání sudetských Němců a oživení tradic dokládá vznik mnoha regionálních spolků, které vytvářeli obyvatelé jednotlivých obcí nebo oblastí, a pečovali tak o své kulturní dědictví – zvyky, nářečí, kroje a historii. Tak vzniklo například *Německé šumavské sdružení* (Deutsche Böhmerwaldbund) v Pasově, společenství chebských Němců *Eghalanda Gmoin*, krajanské sdružení Brňanů *BRUNA*, *Společenství jihlavský jazykový ostrov* (Gemeinschaft Iglauer Sprachinsel), *Krajanský kruh Vrchlabí/Krkonoše* (Heimatkreis Hohenelbe/Riesengebirge) a další.¹²¹

Názorově nejvlivnější organizací sudetských Němců byl *Witikobund*, který v roce 1950 po mnoha předcházejících setkáních založili bývalí členové předválečného Kameradschaftsbundu, který podporoval nacistickou ideologii, a jeho členové se na jejím provádění přímo podíleli. *Witikobund* měl formu uzavřeného společenství s pouze několika stovkami členů a jeho rétorika je silně emocionální, někdy až agresivní. Hlavní postavou a vedoucím svazu byl Walter Brand, bývalý vedoucí představitel Sudetoněmecké strany a pověřenec plánu v „sudetské župě“.¹²² Jako hlavní ideolog *Witikobundu* „prosadil programové odmítnutí německé odpovědnosti za obě světové války v mnohem výraznější míře, než se tomu stalo v jiných vysídleneckých organizacích. Pro něho samotného i další stoupence tohoto pojetí německé svázanosti ve sledu dějinných událostí byl rok 1945 „nultou hodinou“ či nultým bodem, od něhož se budou propříště odvíjet nové dějiny, což umožní sudetským Němcům distancovat se od nacistické éry. Sudetští Němci jsou v tomto pojetí chápáni pouze jako objekt mocenských zápasů tragické éry, nikoliv jako aktéři, kteří se aktivně podíleli na průběhu

¹¹⁹ E. HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém*, s. 92.

¹²⁰ Tamtéž, s. 93.

¹²¹ A. KOSSERT, *Chladná vlast*, s. 374.

¹²² E. HRUŠKA, *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 238.

událostí. Nikoliv jako jeden z pachatelů zla, ale jako jeho oběti. Takto „očistění“ od neblahé minulosti mohou být opětovně účastni dění na německé i evropské politické scéně.“¹²³ W. Brand také předjímal budoucí „vývoj, k němuž dojde po pádu komunistických režimů ve východní Evropě“¹²⁴ a zaměřil se na využití evropských integračních procesů, díky nimž bude ustupovat význam národních států.¹²⁵ Zastával názor, že Hitlerův nacionální socialismus zneužil dobrých úmyslů Němců a jeho systém představoval scestí, proto sudetské Němce nelze trestat bezprávím.¹²⁶ „Witikobund ví, že onen myšlenkový svět, který dal vzniknout představě autarkního národního státu, již nenabízí žádnou cestu do budoucna.“¹²⁷ Byl také formulován požadavek získat české země opět „západnímu duchu“, protože „Čechám a Moravě se z dotyku s němečtím dostalo nejvyššího oplodnění a obohacení, a proto patří nerozlučně do světa západního.“¹²⁸

I přes rozdílnost politických názorů nově vznikajících sudetoněmeckých organizací se objevují pokusy o jejich sjednocení. V červenci 1947 vzniklo Pracovní společenství k ochraně sudetoněmeckých zájmů (Arbeitsgemeinschaft zur Wahrung sudetendeutscher Interessen), v němž se poprvé objevuje existence zvláštních politických zájmů sudetských Němců, kterými se odlišují od ostatních Němců.¹²⁹ Dalším pokusem o sjednocení bylo založení tradice pravidelných setkání sudetských Němců. První byl tzv. svatodušní sjezd v červnu 1948 v Bad Aiblingu, ale jako oficiálně první ze Sudetoněmeckých dnů se pokládá setkání z roku 1950 v Kemptenu.

Sudetští Němci se snažili nejen o politické sjednocení, ale pěstovali spolupráci i na úrovni historicko-kulturní. V lednu 1948 byl založen spolek *Adalbert Stifter Verein*, který začal pořádat výstavy, vydávat knihy a také udržoval styky s českými emigranty.

¹²³ V. HOUŽVIČKA, *Návraty*, s. 326.

¹²⁴ Tamtéž, s. 322.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž, s. 323.

¹²⁷ E. HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém*, s. 101.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 102-103.

4.3.1 Sudetoněmecký landsmanšaft

Nejúspěšnějším pokusem o sjednocení sudetských Němců se bezesporu stal *Sudetendeutsche Landsmannschaft*.¹³⁰ Nejprve začaly vznikat pouze menší skupiny, ale sudetoněmečtí aktivisté se shodli na potřebě vytvoření centrálního spolku zahrnujícího celé (západní) Německo. Po zrušení amerického zákazu sdružování byly především v Bavorsku velmi rychle zakládány místní a okresní skupiny landsmanšaftu, z nichž byla v lednu 1949 vytvořena Zemská organizace Sudetoněmeckého landsmanšaftu, v jejímž čele stanul Rudolf Lodgman von Auen.¹³¹ Landsmanšaft se vyvinul v nejpevněji organizovaný spolek s jasnější politickou orientací, než měla do té doby vzniklá sdružení. Na fungování landsmanšaftu se samozřejmě nepodíleli všichni sudetští Němci. Ti, kteří kritizovali sudetoněmecké hnutí již před válkou, se distancovali i nyní, proto se landsmanšaft projevoval a dodnes projevuje pouze pravicově. Eva Hahnová rozlišuje mezi Sudetskými Němci (s velkým S), kteří vystupují jako autonomní národnostní skupina, a sudetskými Němci (s malým s), což jsou bývalí německy mluvící obyvatelé Československa.¹³²

V roce 1949 byl přijat první programový dokument tzv. Eichstättská deklarace, která formulovala zásady „sudetoněmecké evropské politiky“, obsahuje požadavek uznání práva na vlast a sebeurčení, zároveň však odmítá pomstu za odsun: „*My sudetští Němci nežadáme odplatu, nýbrž spravedlnost.*“¹³³ Při formulování tohoto dokumentu, stejně jako ve vedení landsmanšaftu, hráli významnou roli členové Witikobundu.

¹³⁰ Překlad názvu „Sudetendeutsche Landsmannschaft“ do češtiny je problematický, Eva Hahnová se staví proti překladu Sudetoněmecký krajanský spolek, resp. sdružení, protože krajanská sdružení bývají nepolitická a nevznášejí žádné státoprávní nároky, kdežto Sudetoněmecký landsmanšaft je politická organizace s jasnými cíli státoprávního charakteru. O používání počeštěné varianty „landsmanšaft“ se rovněž vedou spory.

¹³¹ Rudolf Lodgman von Auen (1877-1962), něm. politik působící v Čechách, povoláním právník. Na podzim 1918 se významně podílel na pokusu o odtržení českých pohraničních oblastí od nově vzniklého čs. státu; stal se zemským hejtmánem provincie Deutschböhmen. R. 1919 se na pařížské mírové konferenci snažil prosadit právo na sebeurčení pro Němce z českých zemí. Po neúspěchu těchto snah se vrátil do Čech, kde založil Německou nacionální stranu a stal se jejím předsedou. V letech 1920-25 byl poslancem NS. Hlavní představitel německého negativismu odmítajícího ČSR a soužití s Čechy. Pro své militantní stanovisko postupně ztrácel podporu i ve své vlastní straně; r. 1925 se vzdal předsednické funkce a odešel z politického života. Ve 30. letech podporoval Henleinovu SdP. (*Ottova encyklopedie, Česká republika, Historie, stát, společnost*, s. 171.)

¹³² Více: E. HAHNOVÁ, *Sudetoněmecký problém*, s. 114.

¹³³ *Eichstättská deklarace* in F. OLBERT, *Cesta ke smíření*. Praha 1992, s. 28-30, citováno dle V. HOUŽVIČKA, *Návraty*, s. 334.

Celostátní organizací se landsmanšaft stal na setkání sudetoněmeckých předáků v Detmoldu 26. ledna 1950, do čela se opět postavil Rudolf Lodgman von Auen. Byl zde také přijat další důležitý dokument, tzv. Detmoldské prohlášení, ve kterém jsou opět vznášeny požadavky na právo na sebeurčení a znovuzískání vlasti. Landsmanšaft „v boji za dosažení tohoto cíle očekává podporu německého národa, jakož i jiných národů, které jsou připraveny vystoupit za právo a lidskost... (Sudetoněmecká národní skupina) chce být jednotně připravena na tvůrčí možnost, kterou jí slibuje znovuzískání vlasti, aby mohla pak sama rozhodovat o svém budoucím osudu ve vlastní odpovědnosti.“¹³⁴

V roce 1957 se Sudetoněmecký landsmanšaft stal členem Svazu vyhnanců (Bund der Vertriebenen), který zastřešuje a koordinuje všechny landsmanšafty, které v SRN existují. V dalších letech byl rozvíjen a doplňován politický a organizační základ, při zachování dosavadních požadavků a formulací.

4.4 Sudetoněmecký tisk (po odsunu)

4.4.1 Vznik

Předchůdci sudetoněmeckého vysídleneckého tisku byly již zmiňované „Heimatbriefe“, které v západním Německu vycházely od roku 1948. Měly formu oběžníků a zásluhu na jejich vydávání měli především vysídlenečtí duchovní, učitelé a žurnalisté. Lokální skupině vysídlenců se podařilo získat licenci a 1. října 1948 tak v Detmoldu vyšly první noviny s názvem „Sudetenland – Heimatland“ (Sudety – vlast). Byly vydávány dvakrát za měsíc, již začátkem roku 1949 se z nich díky velkému zájmu stal týdeník a získaly i podporu Sudetoněmeckého landsmanšaftu. V červenci téhož roku začaly v Lübecku (později v Hamburku) vycházet konkurenční noviny „Der Sudetendeutsche“ (Sudetský Němec), které na jaře 1950 převzaly „Sudetenland – Heimatland“ a na konferenci Sudetoněmeckého landsmanšaftu 29./30. července 1950 ve Würzburgu byl „Der Sudetendeutsche“ schválen jako oficiální orgán organizace. Především díky jeho rozšíření do Bavorska dosáhl jeho náklad do konce roku 30 000 výtisků.¹³⁵

¹³⁴ Weg und Ziel, s. 173-174, citováno dle E. HRUŠKA, *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 216.

¹³⁵ Sarah HADRY, *Zur Geschichte der Sudetendeutschen Zeitung* [online], 30. 4. 2013, dostupné na: http://www.sudeten.de/cms/?Presse:Sudetendeutsche_Zeitung_Online_%281951-1955%29.

Landsmanšaft soustředil svou činnost především na Bavorsko, proto již nechtěl podporovat noviny vycházející v Hamburku. Brzy se od nich tedy distancoval a jeho oficiálním hlasem se staly „Sudetendeutsche Zeitung“ (Sudetoněmecké noviny), čímž „Der Sudetendeutsche“ ztratil většinu čtenářů.

Již začátkem roku 1951 bylo v Bayreuthu založeno vydavatelství „Sudetendeutsche Verlagsgesellschaft“ (Sudetoněmecká vydavatelská společnost) a v dubnu pak vyšlo první číslo týdeníku „Sudetendeutsche Zeitung“, jehož vydávání bylo o rok později přesunuto do Mnichova. Prvním šéfredaktorem se stal Artur Zechel, jehož v roce 1954 ve funkci vystřídal Lothar Foltinek, který byl před válkou členem redakce deníku „Die Zeit“, tiskového orgánu SdP.¹³⁶

Po stránce obsahové byly a jsou „Sudetendeutsche Zeitung“ koncipovány tendenčně pro prezentaci požadavků a názorů landsmanšaftu, podporují především „právo na vlast a sebeurčení všech skupin německých vyhnanců, především ale těch, kteří pocházejí z Čech, Moravy a sudetského Slezska.“¹³⁷ V prvních letech se list věnoval především opatřením státu i společnosti, která se týkala integrace vysídlelců a přístupu k sudetoněmecké otázce. Jednalo se především o vyrovnání břemen, otázky důchodu a finančního zajištění a požadavků sudetských Němců. Důležitým tématem bylo také dění v samotném landsmanšaftu, vztahy mezi starými a novými obyvateli Německa, situace na trhu práce ve vztahu k nezaměstnaným sudetským Němcům a také informace o činnosti sudetoněmecké mládeže. Důležitým bodem bylo samozřejmě i zahraniční dění, opět především ve vztahu k landsmanšaftu a sudetoněmecké skupině. Podrobně je sledováno dění v Československu, nechybí ale ani zprávy ze světa kultury, sportu, vědy a podobně.

4.4.2 Sudetendeutsche Zeitung v letech 1951-55

Sudetendeutsche Zeitung jsou tematicky členěny na několik částí, které nejsou striktně odděleny, ale vzájemně se prolínají, nemají své konkrétní místo na určité straně. Na prvních stranách se objevují zprávy ze světa, Evropy, Německa a Československa seřazené podle aktuálnosti nebo důležitosti, které se většinou týkají přímo sudetských Němců. Následuje část vyhrazená pro různá vyprávění a literární články, jde o osobní

¹³⁶ E. HRUŠKA, *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 188.

¹³⁷ S. HADRY, *Zur Geschichte der Sudetendeutschen Zeitung* [online], 30. 4. 2013, dostupné na: http://www.sudeten.de/cms/?Presse:Sudetendeutsche_Zeitung_Online_%281951-1955%29.

názory k různým tématům a především o vzpomínky na českou vlast, kterými do novin přispívají jednotlivci. Vzpomínají na svá původní bydliště, co zde zažili a popisují krásu těchto míst. Rovněž jsou zde uveřejňována vyprávění na pokračování. Svou část v novinách naleznou i ženy, pro ně je určena rubrika „Unter uns Frauen“ (Mezi námi ženami, později bez názvu), která obsahuje různé rady na péči o domácnost, vaření, šití apod. Od roku 1954 se navíc objevuje dětská příloha „Kondor“. Ve většině výtisků se pak objevují zprávy ze sportu a pravidelně také informace o činnosti sudetoněmecké mládeže, na kterou je kladen velký důraz. Jako orgán Sudetoněmeckého landsmanšaftu informují *Sudetendeutsche Zeitung* o činnosti jeho jednotlivých složek (Bezirkverbände, Kreisverbände). V ročníku 1955 se nepravidelně objevuje přibližně stránkový „*Nachrichtenblatt der Sudetendeutsche Landsmannschaft Oberbayern*“ (zpravodajský list SL Horní Bavorsko). Svůj prostor dále mají i inzeráty a reklamy na výrobky a služby sudetoněmeckých živnostníků a firem.

Na úvod prvního vydání *Sudetendeutsche Zeitung* 7. dubna 1951 je popsán účel a poslání vydávání těchto novin: „*Die Sudetendeutsche Zeitung hat als Organ unserer Landsmannschaft die Aufgabe, unter Hintansetzung jeglicher Interessen von Einzelpersonen oder Gruppen der Gesamtheit der sudetendeutschen Volksgruppe zu dienen.... Möge die Sudetendeutsche Zeitung entscheidend dazu beitragen, daß die von der Sudetendeutschen Landsmannschaft in die Wege geleitete Einheit aller Sudetendeutschen Wirklichkeit werde, damit unsere Volksgruppe den Kampf um ihre Existenz und das harte Ringen um die Wiedergewinnung der Heimat zu bestehen vermag.*“¹³⁸

V souladu s tímto hlavním cílem landsmanšaftu se objevují články zdůrazňující touhu po návratu do staré vlasti, nejprve s relativně vysokou frekvencí, která postupně klesá. První články s touto tematikou se vyznačují jasností a nekompromisností požadavku. Kromě článků, které jasně říkají, že: „*Das große Ziel unseres Kampfes ist die Wiedergewinnung der Heimat*“¹³⁹, se objevují i výroky obsahující výzvu k integraci: „*Wenn wir unser derzeitiges Schicksal wenden wollen, so müssen wir uns wieder*

¹³⁸ *Unser Zeitung zum Geleit*, *Sudetendeutsche Zeitung*, 7. 4. 1951, s. 1. Překlad: „*Sudetoněmecké noviny mají jako orgán našeho landsmanšaftu za úkol sloužit všem zájemcům, jednotlivcům i skupinám, celku sudetoněmecké národnostní skupiny.... Sudetoněmecké noviny by chtěly přispět k tomu, aby se jednota všech sudetských Němců stala skutečností, proto, aby naše národnostní skupina byla schopna obstát v boji za svoji existenci a v těžkém zápase o znovuzískání vlasti.*“ (V. H.)

¹³⁹ *Wir dürfen nicht von Illusionen leben*, *Sudetendeutsche Zeitung*, 12. 5. 1951, s. 4. Překlad: „*Velkým cílem našeho boje je znovuzískání vlasti.*“ (V. H.)

zum Dienen bekennen. Dienen aber heißt, sich einordnen in die Gemeinschaft, weil das eigene Gewissen es befiehlt.“¹⁴⁰ Výzva k návratu do vlasti se ale objevuje i zde: „Wenn in uns die Erkenntniss wächst, daß uns die Heimat einst wieder gehören wird, und der Wunsch immer in uns lebt, sie wieder zu besitzen... wir wollen unser Dienen an der Menschheit auf eine Basis stellen, so groß und schön, wie unsere Väter sie uns hinterlassen haben. Und auf diesen Dienst müssen wir Heimatvertriebenen uns besonders vorbereiten.“¹⁴¹ V jiném článku se objevuje stejný názor: „Die wirtschaftliche Eingliederung der Heimatvertriebenen ist aber nur eine Lösung für die Übergangszeit. Das langfristige Problem heißt: wann und wie kommen die Heimatvertriebenen nach Hause?“¹⁴² S postupem času již nejde v první řadě přímo o okamžitý návrat, odhodlanost k návratu se postupně vytrácí, pozitivní postoj k životu v Čechách se obrací, což je způsobeno vládou komunistické strany v Československu. „Es hätte heute wenig Sinn, wollten wir uns in territorialen Programmen ergehen, solange unsere Heimat bolschewistisches Gebiet.“¹⁴³ Důležité je ale nezapomenout na svoji vlast a původ.¹⁴⁴ Přesto zůstává tento bod stále hlavním požadavkem. Po velké frekvenci článků, ve kterých se objevuje téma návratu a práva na vlast, se jejich četnost postupně snižuje (v ročnících 1954-55 se vyskytují málo), považuje se za samozřejmý, takže už nemusí být tak často opakován.

Uznání práva na vlast si landsmanšaft snaží vydobýt i v zahraničí, především v USA. Snaha Rudolfa Lodgmana o zviditelnění sudetských Němců se vyplatila. Na národní konferenci za svobodu a mír ve Washingtonu v prosinci 1953 bylo toto právo uznáno: „Die Konferenz erkennt das Recht deportierter (d. h. vertriebener sowie auch versleppter) Volker aller Nationalitäten an, zu ihren Heimstätten zurückzukehren,

¹⁴⁰ *Ueber dem Einzelnen steht die Heimat*, Sudetendeutsche Zeitung, 19. 5. 1951, s. 3. Překlad: „Pokud chceme změnit náš současný osud, tak se musíme opět přihlásit do služby. Služba ale znamená začlenění do společnosti, protože to přikazuje vlastní svědomí.“ (V. H.)

¹⁴¹ Tamtéž. Překlad: „Pokud v nás roste poznání, že vlast bude jednou opět patřit nám, a žije v nás přání znovu ji obsadit... chceme naši službu lidstvu postavit tak velkou a krásnou, jak nám ji předali naši otcové. A na tuto službu se musíme my, vyhnanci z vlasti, obzvláště připravit.“ (V. H.)

¹⁴² *Befreiung – ein Ziel der Republikaner*, 15. 10. 1952, s. 3. Překlad: „Hospodářské začlenění vyhnanců z vlasti je ale řešení jen na přechodnou dobu. Dlouhodobý problém se nazývá: kdy a jak půjdou vyhnanci z vlasti domů?“ (V. H.)

¹⁴³ *Slowaken waren nie unsere Feinde*, Sudetendeutsche Zeitung, 7. 4. 1951, s. 3. Překlad: „Dokud je naše vlast bolševickou oblastí, nemělo by smysl, abychom trvali na územních programech.“ (V. H.)

¹⁴⁴ Např. *Bereit sein ist die Voraussetzung*, Sudetendeutsche Zeitung, 14. 2. 1953, s. 2. a *Niemals Verzicht auf die Heimat*, Sudetendeutsche Zeitung, 22. 9. 1951, s. 2.

sowie das Recht solcher Opfer auf volle Wiedergutmachung.“¹⁴⁵ Během této konference byl také zamítnut princip kolektivní viny.

Co se týče lásky k vlasti, lze z celkového ladění novin vyčíst, že se jedná spíše o vztah ke krajině, místům a starému způsobu života, než o její obyvatele a Čechy jako celek.

Noviny podrobně informují o situaci v Československu i dalších zemích východního bloku. S velkým zaujetím je přitom sledována KSČ a způsob její vlády. Jako hlavní viník, který se podílel na nástupu této strany do čela státu, je přitom zmiňován prezident Beneš.¹⁴⁶ Jeho osoba je obecně hodnocena veskrze negativně. Na několika místech je dokonce označován za nacistu a je mu připisována vina za Mnichov.¹⁴⁷ Ani Masaryk není prezentován nijak pozitivně, byl to přece on, kdo rozbil Rakousko-Uhersko a zapříčinil tak pozdější neštěstí.¹⁴⁸

Proti Čechům vystupují noviny spíše negativně, je to totiž národ, který způsobil všechny jejich křivdy počínaje vznikem samostatného Československa. Uznávají, že Češi měli v roce 1918 velkou šanci, kterou však promarnili tím, že nedopřáli svobodu ostatním národům ve státě. První republice vyčítají především přístup k menšinám, kterým nedala možnost výběru. „*Sie war von Anfang an ein tschechischer imperialistischer Nationalstaat, der die sogenannten Minderheiten, die insgesamt genau so zahlreich wie die Tschechen waren, nicht als gleichberechtigte Teile anerkannte. Die Vortäuschung eines „tschechoslovakischen Volkes“ änderte nichts an diesen Tatsachen.*“¹⁴⁹ Problémy první republiky jsou vysvětlovány neexistencí čechoslovakismu: „*Der Tschechoslowakismus blieb daher eine Fiktion und diese Fiktion war die Ursache der Lebensunfähigkeit des Staates, der nur bestehen konnte, solange die europäische Lage die des Jahres 1918 war.*“¹⁵⁰ Vyznění článků týkajících se Československa v různých kontextech se v zásadě nemění, Češi jsou líčeni

¹⁴⁵ *Amerikaner für Heimatrecht aller vertriebenen Völker*, Sudetendeutsche Zeitung, 9. 1. 1954, s. 3. Překlad: „Konference uznává právo deportovaných (tzn. jak vyhnaných, tak přesunutých) lidí všech národností na návrat do jejich domovských míst a právo na odškodnění těchto obětí.“ (V. H.)

¹⁴⁶ *Die glücklichste Zeit des tschechischen Volkes*, Sudetendeutsche Zeitung, 26. 1. 1952, s. 3.

¹⁴⁷ *Benesch war Hitlers Freund*, Sudetendeutsche Zeitung, 13. 10. 1951, s. 2.

¹⁴⁸ *Auch Thomas G. Masaryk hatte viele Pläne*, Sudetendeutsche Zeitung, 28. 2. 1953, s. 2.

¹⁴⁹ *Gedanken zum „Staatsfeiertag“ am 28. Oktober*, Sudetendeutsche Zeitung, 1. 11. 1952, s. 2. Překlad: „Od začátku byla uznána jako český imperialistický národní stát, který nechtěl uznat takzvané menšiny, které byly dohromady stejně početné jako Češi, za rovnoprávné součásti.“ (V. H.)

¹⁵⁰ *Slowaken waren nie unsere Feinde*, Sudetendeutsche Zeitung, 7. 4. 1951, s. 3. Překlad: „Čechoslovakismus proto zůstává fikcí a tato fikce byla příčinou neschopnosti života státu, který mohl obstát jen za předpokladu existence stavu Evropy, který byl v roce 1918.“ (V. H.)

v nepříznivém světle, jsou to ti, kteří všechno způsobili. Lze ale najít i články, které přistupují k Čechům smířlivěji, nejvýrazněji se to projevuje v roce 1953, kdy se během svého projevu vyjádřil Rudolf Lodgman von Auen následovně: „...senden wir hiermit eine Grußbotschaft an das tschechische Volk, dem wir zugleich von ganzem Herzen eine baldige Befreiung vom bolschewistischen Joch wünschen.... Wir wissen auch, daß die Tschechen nicht kollektiv für unsere Vertreibung und ihre Grausamkeiten verantwortlich gemacht werden können.“¹⁵¹ Tento smířlivější, rozhodně však ne pozitivní, postoj k Čechům se občas objevuje i v následujících ročnících. Kladný vztah má ale landsmanšaft k českým emigrantům, především ke generálovi Lvu Prchalovi.¹⁵²

Informace a zprávy o současném vývoji v Československu, se zaměřují především na politické „skandály“, problémy, podle jejich názoru špatný stav hospodářství (kritika plánovaného hospodářství) a další negativa. „Daß es den Tschechen heute scheußlich geht, wissen wir bereits aus verschiedenen Berichten der „Sudetendeutschen Zeitung“. Daß es ihnen aber so mies geht, daß sie sogar als Bauern förmlich Betteln gehen müssen, das kann man kaum für möglich halten. Und doch ist es so.“¹⁵³ V článku je dále uvedeno, že obyvatelstvo je kvůli hladu na pokraji svých sil.

Celkový tón i obsah zpráv o československém hospodářství vyznívá negativně, často jsou připomínány zásluhy sudetských Němců na úspěchu a prosperitě českých zemí, ať již za první republiky, nebo obecně v kterékoli době. Jakmile Němci odešli, směřují Češi k úpadku, dovolili, aby se komunisté dostali k moci, a neumějí si vládnout, bez Němců už nic nefunguje tak dobře jako dřív. „Ja! So sagen heute ernste, vernünftig und sachlich urteilende Tschechen: Die glücklichste Zeit des tschechischen Volkes war

¹⁵¹ *An das tschechische Volk*, Sudetendeutsche Zeitung, 30. 5. 1953, s. 1. Překlad: „...tímto my, sudetští Němci, posíláme pozdrav českému národu, kterému současně z celého srdce přejeme brzké osvobození od bolševického jha.... Víme také, že Češi nemůžou být kolektivně zodpovědní za naše vyhnání.“ (V. H.)

¹⁵² Lev Prchala (1892-1963) Za 1. světové války bojoval jako rakousko-uherský důstojník na východní frontě, kde padl do ruského zajetí. V letech 1917-20 patřil k velitelům československých legií v Rusku. V době první republiky byl činný v československé vojenské správě. V květnu 1939 odešel do Polska, poté do Francie a Velké Británie. S pomocí francouzských a britských konzervativních kruhů aspiroval na vedoucí postavení v československém zahraničním odboji. V říjnu 1940 byl postaven mimo činnou službu. Po skončení 2. světové války se odmítl vrátit do vlasti a zůstal v exilu v Londýně, kde založil Český národní výbor a stal se jeho předsedou. Pokračoval ve spolupráci s politickou emigrací a později navázal styky se sudetoněmeckými kruhy kolem Wenzela Jaksche. Propagoval projekty středoevropské federace. Dne 21. 7. 1945 mu byla odňata hodnost armádního generála. (*Ottova encyklopedie, Česká republika, Historie, stát, společnost*, s. 245.)

¹⁵³ *Sie müssen Betteln gehen*, Sudetendeutsche Zeitung, 12. 1. 1952, s. 3. Překlad: „To, že se dnes Češi mají zle, víme již z různých zpráv Sudetoněmeckých novin. Že je to ale tak špatné, že rolníci musejí doslova žebrať, tomu lze uvěřit jen těžko. A přeče je to tak.“ (V. H.)

angesichts der jetzigen „Freiheit“, die die Tschechen interessanterweise nicht Gottwald oder Zapotocky (von ihnen war ja nichts anderes zu erwarten), sondern Benesch zuschreiben und „danken“, der das ganze Volk über Moskau in so ein tiefes Unglück geführt hat, die Zeit des Protektorates. Den Tschechen ging es immer gut, wenn sie mit den Deutschen in Frieden lebten und zusammenarbeiten.“¹⁵⁴ Narážejí také na upadající život v pohraničí, kde rostou „hřbitovy průmyslu“.¹⁵⁵

Zajímavé je, že ačkoliv o Čechách se v novinách nedozvíme příliš lichotivé zprávy, ke Slovákům má landsmanschaft zcela jiný vztah. Je to dané tím, že s uspořádáním předválečného Československa Slováci také nebyli spokojeni: *„Die Slowaken fühlten sich auch bald betrogen und traten auf die Seite der zentrifugalen Kräfte.“¹⁵⁶ „Obwohl also den Slowaken ein föderativer Staat versprochen wurde, oběhl Masaryk in allen seinen Schriften das föderative Prinzip als das Wesen eines demokratischen Staates hervorgehoben hatte... wurde nichts eingehalten.“¹⁵⁷ Sudetští Němci schvalují snahu Slováků o odtržení, velmi kladně je hodnoceno vyhlášení autonomie v roce 1938 a následný vznik Slovenské republiky na jaře 1939, jejíž *„wirtschaftliche Konsolidierung und die kulturelle Entwicklung machten gute Fortschritte.“¹⁵⁸ Její prezident Jozef Tiso je představen jako kladná postava a soud s ním a dalšími zúčastněnými osobami byl pomstou Čechů za odtržení. Ti jsou i v této souvislosti vykresleni jako netolerantní a sebestředný národ. *„Trotzdem gelang es Dr. Tiso in den wenigen Jahren der slowakischen staatlichen Selbständigkeit den Nachweis zu führen, das sein Volk politisch reif, staatsfähig und konstruktiv im Aufbau und der Verwaltung ist.... 1945 hat man den jungen Staat und seine Bewohner wieder den Tschechen zu geschlagen. Prag nahm an den freiheitsliebenden***

¹⁵⁴ *Die glücklichste Zeit des tschechischen Volkes*, Sudetendeutsche Zeitung, 26. 1. 1952, s. 3. Překlad: „Ano, toto dnes říkají vážní, rozumně a věcně uvažující Češi: Vzhledem k nynější „svobodě“, které Češi překvapivě nevděčí Gottwaldovi nebo Zapotockému (od nich se ostatně nic jiného nečekalo), ale Benešovi, který přes Moskvu přivedl celý národ do hlubokého neštěstí, bylo nejšťastnější dobou českého národa období protektorátu. Čechům se dobře dařilo vždy, když v míru žili a spolupracovali s Němci.“ (V. H.)

¹⁵⁵ *Bliühendes Land muß verfallen*, Sudetendeutsche Zeitung, 1. 9. 1951, s. 4.

¹⁵⁶ *Gedanken zum „Staatsfeiertag“ am 28. Oktober*, Sudetendeutsche Zeitung, 1. 11. 1952, s. 2. Překlad: „Slováci se také cítili podvedení a postavili se na stranu odstředivých sil.“ (V. H.)

¹⁵⁷ *Slowaken gegen Beneschismus*, Sudetendeutsche Zeitung, 14. 3. 1953, s. 2. Překlad: „Ačkoli byl Slovákům přislíben federativní stát, ačkoli Masaryk ve všech svých dokumentech zdůrazňoval federativní princip jako základ demokratického státu... nic nebylo dodrženo.“ (V. H.)

¹⁵⁸ *Slowaken bleiben Dr. Tiso treu*, Sudetendeutsche Zeitung, 1. 9. 1951, s. 5. Překlad: „hospodářská konsolidace a kulturní rozvoj dělaly velké pokroky.“ (V. H.)

*Slowaken bittere Rache. Massenverhaftungen und Volksgerichtsprozesse waren an der Tagesordnung.*¹⁵⁹ V roce 1954 pak oslavují 15 let od slovenské „hodiny osvobození“.¹⁶⁰

Nepravdělně informují také o situaci Němců, kteří zůstali v Československu, a sice o problémech, se kterými se musejí potýkat. Jde o překážky ze strany komunistické vlády, které znemožňují nejen poklidný život, ale také možnost uplatnění na lepších pracovních pozicích. „*Sie sind dazu verurteilt, für immer als ungelernte Arbeiter ihr Dasein zu fristen.*“¹⁶¹ Podle autora článku se ale jedná o důsledek neposkytnutí dostatečného vzdělání Němcům z rozhodnutí státu, česká společnost naopak ví, že Němci jsou schopnými pracovníky a „...*sind wegen ihrer Gründlichkeit und ihres Fleißes sehr gesucht.*“¹⁶² Vyjadřují se i k jejich právům: „*Und was die „gleichen Rechte“ anbetrifft, so ist es... damit nicht überall gleich bestellt. Je nach dem Temperament der örtlichen Gemeinderäte und KPČ-Vorstände werden diese Rechte in den einzelnen Orten verschiedenen gehandhabt.*“¹⁶³ O Němcích v Čechách se hovoří jako o nespokojených, kteří by také chtěli odejít do Německa, což je vlastně protiklad k hlavnímu požadavku Sudetoněmeckého landsmanšaftu.

Důležitou součástí *Sudetendeutsche Zeitung* tvoří informace o vývoji státních opatření na podporu vysídlenců, v prvních ročnících je ostře sledovaným tématem vyrovnání břemen (*Lastenausgleich*). Sám landsmanšaft podpůrná opatření vyžaduje, zastává názor, že vyhnanci mají právo na pomoc a slušnou životní úroveň. Ptají se: *Wie lange noch, deutsche Brüder? Die Vertriebenen haben ein Recht auf Hilfe – Noch ist es Zeit, Versäumtes wieder gutzumachen.*¹⁶⁴ *Wie lange sollen wir noch warten? Tausende vertriebene sudetendeutsche Angestellte warten schon Jahre – seit*

¹⁵⁹ Tamtéž. Překlad: „*Přesto se Dr. Tisovi během několika málo let slovenské samostatnosti podařilo podat důkaz, že jeho národ je politicky vyzrálý, státoprávní a konstruktivní při výstavbě a správě státu... V roce 1945 byl mladý stát a jeho obyvatelé opět přiručeni Čechům. Praha si pro svobodu milující Slováky připravila hořkou pomstu. Masové zatýkání a procesy před lidovými soudy byly na denním pořádku.*“ (V. H.)

¹⁶⁰ *Vor 15 Jahren entstand die freie Slowakei*, *Sudetendeutsche Zeitung*, 13. 3. 1954, s. 3.

¹⁶¹ *So leben die Deutschen in der Tschechei*, *Sudetendeutsche Zeitung*, 14. 4. 1951, s. 4. Překlad „*Jsou předurčení k tomu, navždy zabezpečovat své bytí jako nevyučení pracovníci.*“ (V. H.)

¹⁶² Tamtéž. Překlad: „...*díky jejich důkladnosti a pílí jsou velmi vyhledávaní.*“ (V. H.)

¹⁶³ *Nur 165 000 Landsleute blieben zurück*, *Sudetendeutsche Zeitung*, 15. 11. 1952, s. 1. Překlad: „*A co se týče „rovných práv“, tak to není... všude stanoveno stejně. S těmito právy je na každém místě nakládáno jinak, podle povahy místních obecních rad a předsednictev KPČ.*“ (V. H.)

¹⁶⁴ *Wie lange noch, deutsche Brüder?* *Sudetendeutsche Zeitung*, 5. 1. 1952, s. 2. Překlad: *Vyhnanci mají právo na pomoc – Ještě je čas dohnat, co bylo zameškáno.* (V. H.)

*dem Flüchtlingsrentengesetz von 1947 – auf das Fremdrentengesetz.*¹⁶⁵ Popisován je problém sudetoněmeckých zemědělců, kteří nemají dostatečné podmínky, v první řadě půdu, pro svoji práci. Četnost článků s touto tematikou je poměrně vysoká především v ročníku 1955.

S vysokou frekvencí jsou vyzdvihovány zásluhy sudetských Němců na hospodářském rozvoji Německa. *„So stellen die von Heimatvertriebenen neugegründeten Betriebe in manchen Gewerbebezügen bereits einen beachtlichen Anteil dar, z. B. in der westdeutschen Spielwarenindustrie 35 Prozent, Musikinstrumente 35 Prozent, Textil- und Bekleidungsindustrie 12 Prozent, Holzverarbeitende Industrie 10 Prozent, Lederherarbeitende Industrie 5 Prozent. Insgesamt befinden sich in Westdeutschland etwa 50 000 derartige Betriebe mit rund 300 000 Beschäftigten, wobei Bayern, Niedersachsen, Schleswig-Holstein und Nordrhein-Westfalen an der Spitze stehen.... In der Besitz eigener Höfe ist bis jetzt aber nur ein kleiner Teil der vorwiegend aus der Landwirtschaft stammenden Heimatvertriebenen gekommen.“*¹⁶⁶ Často se objevují zprávy o sklářích z Neugablonze, informují o jejich úspěších, exportu apod.

Již v roce 1953 se projevuje postupné opouštění „českého tématu“, pokud se objeví zpráva o právu na vlast, je to většinou v souvislosti s nějakou událostí, o jeho připomínání se stará především mluvčí Sudetoněmeckého landsmanšaftu Rudolf Lodgman von Auen (např. při příležitosti Sudetoněmeckého dne).¹⁶⁷ V žádném případě to ale neznamená upuštění od požadavků Sudetoněmeckého landsmanšaftu! Autoři se více zaměřují na světové dění, celkem podrobně sledují kroky Sovětského svazu a doufají v pád komunismu. V rámci Německa je pak důležitá tematika nové výstavby, úspor, pojištění a rozvoje německého hospodářství.

¹⁶⁵ *Wie lange sollen wir noch warten?*, Sudetendeutsche Zeitung, 12. 4. 1952, s. 4. Překlad: „*Jak dlouho máme ještě čekat? Tisíce vyhnaných sudetoněmeckých zaměstnanců čekají již roky – od zákona o důchodech uprchlíků z roku 1947 – na zákon o cizineckých důchodech.*“ (V. H.)

¹⁶⁶ *Anteil der Vertriebenen an der Wirtschaft*, 7. 4. 1951, s. 2. Překlad: „*Podniky nově založené vyhnanci různých zaměření už představují výrazný podíl, např. v západoněmecké výrobě hraček 35 procent, hudebních nástrojů 35 procent, textilním a oděvním průmyslu 12 procent, v dřevozpracujícím průmyslu 10 procent, v kožedělném průmyslu 5 procent. Celkem se v západním Německu takových podniků nachází asi 50 000 s přibližně 300 000 zaměstnanci, při čemž na špici stojí Bavorsko, Dolní Sasko, Šlesvicko-Holštýnsko a Severní Porýní-Vestfálsko.... K vlastnictví vlastních statků přišla do dneška zatím ale jen malá část vyhnanců pocházejících ze zemědělského prostředí.*“ (V. H.)

¹⁶⁷ *Zum Sudetendeutschen Tag*, Sudetendeutsche Zeitung, 5. 6. 1954, s. 1.

Závěr

Odsun Němců z Československa je především díky Sudetoněmeckému landsmanšaftu neustále živé téma a debata o tom, zda byl oprávněný, nebo ne stále není u konce. Z řad Čechoslováků slovanského původu byli potrestáni ti, kteří kolabovali nebo se jinak podíleli na spolupráci s fašisty. Nikdo nemusel dokazovat svoji nevinu. U Němců se naopak vycházelo z presumpce viny. Těch, kteří mohli dokázat, že jsou neviní, bylo jen málo, protože otevřené vystoupení proti fašistickému režimu znamenalo ohrožení nejen sebe sama, ale i celé rodiny. Na druhou stranu ale většina sudetských Němců podporovala a volila Henleina, takže jedinou možností by bylo posouzení chování každého jedince zvlášť. To bylo ale po druhé světové válce naprosto nemožné, a navíc se zvedla vlna nenávisti vůči Němcům bez rozdílu. Samozřejmě nelze omlouvat násilné postupy uplatňované vůči německému obyvatelstvu ve fázi tzv. divokého odsunu, šlo především o činy vyvolané touhou po pomstě, ale také ze strachu o vlastní budoucnost. Samotný odsun však proběhl se souhlasem mocností, bez ohledu na to, zda k němu později měly výhrady nebo ne.

Ze strany české společnosti byl odsun vnímán jako spravedlivá odplata za druhou světovou válku. Tento pohled podporoval i československý stát, který se na tomto stanovisku shodl i s reprezentanty NDR.

Největším problémem, který po odsunu vyvstal, bylo neobydlené pohraničí. Proto musel být tento stav nějak vyřešen. Noví osídlenci, kteří se měli o opuštěné majetky starat, však často hleděli jen na vlastní prospěch, získali, co mohli a zase odešli. Osídlovací proces byl tedy i přes velkou snahu státu spíše neúspěšný, což vedlo k zalesňování pohraničí.

Vysídlení Němci se ocitli téměř bez prostředků ve válkou poničené zemi. Ti, kteří zde neměli žádné příbuzné, se museli uchýlovat do provizorních táborů, kde čekali na pomoc od úřadů, nebo je k sobě museli vzít místní obyvatelé, kteří vůči nově příchozím nebyli příliš vstřícní. Kromě bytové nouze se vysídlení potýkali s vysokou nezaměstnaností. Největší problémy měli lidé pracující v zemědělství, protože neměli k dispozici volnou půdu. Některé skupiny řemeslníků si vytvářeli vlastní podniky a dokonce i celá města. Velmi důležitá byla pro vysídlence finanční podpora ze strany státu, především zákon o vyrovnání břemen (Lastenausgleichgesetz). Díky této i dalším podporám se podařila integrace odsunutých Němců do německé společnosti.

K asimilaci však nedošlo, protože jednotlivé skupiny vysídlenců se začaly sdružovat, vytvářet své organizace, pěstovat svoji kulturu, čímž si vybudovaly svoji vlastní identitu.

V řadách sudetských Němců se začaly také formovat různé spolky a organizace. Nejvýraznější z nich je Sudetendeutsche Landsmannschaft, který požaduje uznání práva na vlast a návrat do vlasti. Sudetoněmecké noviny jsou tiskovým orgánem Sudetoněmeckého landsmanšaftu, proto prezentují pouze jeho názory a požadavky. Není to tedy periodikum, které by zastupovalo všechny sudetské Němce. V prvních vydáních je neustále připomínán právě požadavek práva na vlast a touha po návratu. Ten je postupně odsouván na dobu, kdy v Československu padne vláda komunistické strany. Celkově se však na požadavcích nic nemění. V novinách se projevuje rozdílný vztah k Čechům a Slovákům. Češi jsou vinni tím, že během první republiky nedopřáli jiným národům možnost samostatnosti, nebo alespoň stejná práva. Nejhorším činem bylo ale v očích landsmanšaftu vyhnání, které bylo krajně nespravedlivé, a Češi na něj neměli právo. Slováci naopak nejsou cíly kritiky, protože trpí pod nadvládou Čechů, čímž si získali sudetoněmecké sympatie. Jako nejšťastnější období slovenských dějin je připomínána Slovenská republika, která existovala v letech 1939-45 a podporovala Hitlera.

Nejen ze článků týkajících se Slovenské republiky je zřejmé, že Sudetoněmecký landsmanšaft vedou lidé sympatizující s nacismem a mnozí z nich byli v době druhé světové války skutečně jeho příznivci a zastávali vyšší funkce v říšské nebo protektorátní správě. Právě tato skutečnost mi trochu ztěžovala práci, je zvláštní, že ti, kteří Hitlera skutečně podporovali a byli tak odsunuti oprávněně, žádají o nápravu nejhlasitěji.

Prameny a literatura

Periodika

Národní listy 1918.

Rudé právo 1950.

Sudetendeutsche Zeitung 1950-55.

Literatura

ARBURG, Adrian von – KOVAŘÍK, David – DVOŘÁK, Tomáš a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno 2010.

ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (ed), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování“*, Středokluky 2011.

BENEŠ, Zdeněk a kol., *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002.

BRÜGEL, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1939-1946*, Praha 2008.

Dějiny země Koruny české II., Praha a Litomyšl 2003.

DOUGLAS, Ray M., *Ordnungsgemäße Überführung: Die Vertreibung der Deutschen nach dem Zweiten Weltkrieg*, München 2012.

FAJMON, Hynek – HLOUŠKOVÁ, Kateřina a kol., *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*, Brno 2005.

Geglückte Integration? Spezifika und Vergleichbarkeiten der Vertriebenen-Eingliederung in der SBZ/DDR, München 1999.

HAHNOVÁ, Eva, *Sudetoněmecký problém. Obtížné loučení s minulostí*, Ústí nad Labem 1999.

HOUŽVIČKA, Václav, *Návraty sudetské otázky*, Praha 2005.

HOUŽVIČKA, Václav – NOVOTNÝ, Lukáš a kol., *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*, Praha 2007.

HRUŠKA, Emil, *Sudetoněmecké kapitoly*, Praha 2008.

JASPERS, Karl, *Otázka viny*, Praha 1991.

- KOSSERT, Andreas, *Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945*, Brno 2011.
- NĚMEČEK, Jan a kol., *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Praha 2002.
- Ottova encyklopedie, Česká republika, Historie, stát, společnost*, Praha 2006.
- PEROUTKOVÁ, Michaela, *Vyhnání. Jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*, Praha 2008.
- RICHTER, Karel, *Češi a Němci v zrcadle dějin, Od nejstarších časů – květen 1938*, Třebíč 1999.
- SPURNÝ, Matěj, *Nejsou jako my, Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*, Praha 2011.
- STANĚK, Tomáš, *Německá menšina v českých zemích (1948 – 1989)*, Praha 1993.
- STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, Praha 1991.
- STANĚK, Tomáš, *Vysídlení Němců z Československa*, Ostrava 1992.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar I.*, Praha 1990.

Internetové zdroje

Bayerische Landesbibliothek:

<http://www.bayerische-landesbibliothek-online.de/sudetendeutsche-zeitung>, 3. 5. 2013.

Člověk v tísní, program Varianty:

http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly2/08_ceskonemecke_vztahy/IKV2_08_04_z_historie_cesko-nemeckych_vztahu.pdf, 29. 12. 2012.

Dějiny a současnost:

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/6/psalo-se-v-das-pred-40-lety/>, 12. 4. 2013.

Edice VNPČP:

<http://www.vnpcp.cz/>, 20. 4. 2013.

Fronta.cz:

<http://www.fronta.cz/dotaz/volby-1946-vitezstvi-ksc-a-odsun-nemcu>, 12. 4. 2013.

Marathon, Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění:

http://valencik.cz/marathon/11/Mar1104.htm#_Toc296927254. 29. 12. 2012.

Sudetendeutsche Landsmannschaft:

<http://sudeten.de/cms/>, 29. 4. 2013.

Ústav pro českou literaturu AV ČR:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>, 13. 4. 2013.

Vysoká škola ekonomická:

<http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp25.pdf>, 8. 4. 2013.